

ACTA HISTRIAE
27, 2019, 4

UDK/UDC 94(05)

ISSN 1318-0185 (Print)
ISSN 2591-1767 (Online)

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper
Società storica del Litorale - Capodistria

ACTA HISTRIAE
27, 2019, 4

V čast Claudiu Povolu
In onore di Claudio Povoło
In honour of Claudio Povoło

KOPER 2019

ISSN 1318-0185 (Tiskana izd.)
ISSN 2591-1767 (Spletna izd.)

UDK/UDC 94(05)

Letnik 27, leto 2019, številka 4

Odgovorni urednik/

Direttore responsabile/
Editor in Chief:

Darko Darovec

Uredniški odbor/

Comitato di redazione/
Board of Editors:

Gorazd Bajc, Furio Bianco (IT), Flavij Bonin, Dragica Čeč, Lovorka Čoralic (HR), Darko Darovec, Marco Fincardi (IT), Darko Friš, Aleksej Kalc, Borut Klabjan, John Martin (USA), Robert Matijašič (HR), Aleš Maver, Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Egon Pelikan, Luciano Pezzolo (IT), Jože Pirjevec, Claudio Povoło (IT), Marijan Premović (MNE), Vida Rožac Darovec, Andrej Studen, Marta Verginella, Salvator Žitko

Uredniki/Redattori/

Editors:

Gorazd Bajc, Urška Lampe, Arnela Abdić

Prevodi/Traduzioni/

Translations:

Urška Lampe (slo.), Gorazd Bajc (it.), Petra Berlot (angl., it.)

Lektorji/Supervisione/

Language Editor:

Urška Lampe (angl., slo.), Gorazd Bajc (it.), Arnela Abdić (angl.)

Stavek/Composizione/

Typesetting:

Založništvo PADRE d.o.o.

Založnika/Editori/

Published by:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / Società storica del Litorale - Capodistria® / Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment / Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente®

Sedež/Sede/Address:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, SI-6000
Koper-Capodistria, Garibaldijeva 18 / Via Garibaldi 18
e-mail: actahistriae@gmail.com; www.zdjp.si

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Naklada/Tiratura/Copies:

300 izvodov/copie/copies

Finančna podpora/

Supporto finanziario/

Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije / Slovenian Research Agency, Mestna občina Koper, Luka Koper d.d.

Slika na naslovnici/

Foto di copertina/

Picture on the cover:

Razbojnikova smrt. Léopold Robert – 1824. Wallaceova zbirka – London/ La morte del brigante. Léopold Robert – 1824. La Wallace Collection – Londra/ The Death of the Brigand. Léopold Robert – 1824. The Wallace Collection – London (Public Domain).

Redakcija te številke je bila zaključena 14. 12. 2019.

Revija Acta Histriae je vključena v naslednje podatkovne baze / Gli articoli pubblicati in questa rivista sono inclusi nei seguenti indici di citazione / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: Thomson Reuters: Social Sciences Citation Index (SSCI), Social Scisearch, Arts and Humanities Citation Index (A&HCI), Journal Citation Reports / Social Sciences Edition (USA); IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); International Bibliography of the Social Sciences (IBSS) (UK); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL)

Vsi članki so v barvni verziji prosto dostopni na spletni strani: <http://www.zdjp.si>.

All articles are freely available in color via website <http://www.zdjp.si>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

Edward Muir: The Modern Legacy of a Renaissance Feud: 1511 and 1945	545
<i>Il lascito moderno di una faida rinascimentale: 1511 e 1945</i>	
<i>Sodobna zapuščina renesančne fajde: leti 1511 in 1945</i>	
Stuart Carroll & Umberto Cecchinato: Violence and Sacred Space in Early Modern Venice	561
<i>La violenza e lo spazio sacro nella Venezia della prima età moderna</i>	
<i>Nasilje in sveti prostor v Benetkah zgodnjega novega veka</i>	
Àngel Casals: Banditry under the Crown of Aragon: A Historiography in the European Context	581
<i>Banditismo sotto la Corona d'Aragona: Una storiografia nel contesto Europeo</i>	
<i>Banditizem pod aragonsko krono: Zgodovinopisje v evropskem kontekstu</i>	
Lucien Faggion: Il collegio dei giudici, Marco Thiene e la sua casa nel secolo XVI	603
<i>College of Judges, Marco Thiene and His</i>	
<i>Noble House in the 16th Century</i>	
<i>Sodni kolegij, Marco Thiene in njegova rodbina v 16. stoletju</i>	
Livio Antonielli: Dietro l'anonimato di una categoria: le guardie in antico regime	623
<i>Behind the Anonymity of a Category: The Guards in Ancien Régime</i>	
<i>V ozadju anonimnosti neke kategorije: stražarji v starem režimu</i>	
Tilen Glavina: Primer fajde v Mirandoli leta 1533: Poskus mediacije Girolama Muzia	639
<i>Il caso di faida a Mirandola nel 1533:</i>	
<i>Un tentativo di mediazione di Girolamo Muzio</i>	
<i>A Case of Feud in Mirandola in the Year 1533:</i>	
<i>A Mediation Attempt by Girolamo Muzio</i>	
Žiga Oman: Enmities and Peacemaking among Upper Carniolan Peasants in Early Modernity	673
<i>Inimicizie e pacificazione tra i contadini alto carniolani nell'età moderna</i>	
<i>Sovražnosti in pomiritve med gorenjskimi kmeti v zgodnjem novem veku</i>	

Darko Darovec: <i>Keine Blutrache bei den Slovenen.</i> Franc Miklošič and the Blood Feud of the Slavs ..... 713 <i>Keine Blutrache bei den Slovenen. Franc Miklošič</i> <i>e la vendetta tra gli Slavi</i> <i>Keine Blutrache bei den Slovenen. Franc Miklošič</i> <i>in krvno maščevanje pri Slovanih</i>	713
Darja Mihelič: <i>Iz zakulisja prvih stoletij piranskega kapitlja</i> ..... 745 <i>Il retroscena dei primi secoli del capitolo di Pirano</i> <i>From the Back Rooms of the First Centuries of the Chapter of Piran</i>	745
Furio Bianco: <i>Immigrati, compari, clienti. Oriundi Carnielli:</i> <i>reti del credito e parentele spirituali in Istria (secoli XVII–XVIII)</i> ..... 771 <i>Immigrants, Cronies, Clients. Incomers of Carnic Origin:</i> <i>Lending Networks and Spiritual Kinship in Istria (17th and 18th Centuries)</i> <i>Priseljenci, pajdaši, kupci. Prišleki karnijskega porekla:</i> <i>kreditne mreže in duhovno sorodstvo v Istri (17. in 18. stoletje)</i>	771
Salvator Žitko: <i>La pianta di Giacomo Fino (1619) nel contesto del ruolo</i> <i>politico–amministrativo e socio–economico di Capodistria nel XVII secolo</i> ..... 817 <i>City Map by Giacomo Fino (1619) in the Context of Political–</i> <i>Administrative and Socioeconomic Roles of Capodistria in the 17th Century</i> <i>Mestni načrt Kopra Giacoma Fina (1619) v kontekstu njegove upravno–</i> <i>politične in družbeno–ekonomske vloge v 17. stoletju</i>	817
Urška Lampe: <i>Posredniška vloga delegacije mednarodnega odbora</i> <i>Rdečega križa v Jugoslaviji pri reševanju usode italijanskih vojnih</i> <i>ujetnikov in deportirancev v Jugoslaviji v letih 1945 in 1946</i> ..... 835 <i>Il ruolo di mediatore svolto dalla delegazione del Comitato internazionale</i> <i>della Croce Rossa in Jugoslavia nel decidere il destino dei prigionieri</i> <i>di guerra e dei deportati Italiani in Jugoslavia negli anni 1945 e 1946</i> <i>Mediation Efforts Made by the Delegation of the International Committee</i> <i>of the Red Cross in Yugoslavia toward Deciding the Destinies of</i> <i>Italian Prisoners of War and Deportees in Yugoslavia in 1945 and 1946</i>	835
Andrea Zannini: <i>Adolescenza travciata. Il convegno della</i> <i>fondazione Giorgio Cini del 1959</i> ..... 865 <i>Backslid Adolescents: The 1959 Conference Held at the Giorgio Cini Foundation</i> <i>Mladostniki na krivih potih. Konferenca fundacije Giorgio Cini leta 1959</i>	865
<i>Navodila avtorjem</i> ..... 875 <i>Istruzioni per gli autori</i> ..... 878 <i>Instructions to authors</i> 882	875 878 882

POSREDNIŠKA VLOGA DELEGACIJE MEDNARODNEGA ODBORA
RDEČEGA KRIŽA V JUGOSLAVIJI PRI REŠEVANJU USODE
ITALIJANSKIH VOJNIH UJETNIKOV IN DEPORTIRANCEV V
JUGOSLAVIJI V LETIH 1945 IN 1946

Urška LAMPE

Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja, Čentur 1f, 6273 Marezige, Slovenija
e-mail: urska.lampe@irris.eu

IZVLEČEK

Članek obravnava posredniško vlogo Delegacije Mednarodnega odbora Rdečega križa v Jugoslaviji pri reševanju spora med Italijo in Jugoslavijo glede italijanskih vojnih ujetnikov in deportirancev z območja Julijske krajine. Raziskava temelji na pretežno neobjavljenih (arhivskih) virih ter dosedanjih študijah glede italijanskih vojnih ujetnikov in deportirancev v Jugoslaviji. V članku so predstavljene do sedaj nepoznane aktivnosti Delegacije v korist teh ujetnikov ter nekatera (politična) ozadja, ki so te aktivnosti pogojevala in jih krojila. Te so bile od vsega začetka kompromitirane z nezaupanjem jugoslovanskega vodstva, hkrati pa so Delegaciji premajhno angažiranost očitali tudi v italijanskem vodstvu. Nazadnje je nezaupnico Delegaciji izreklo tudi samo vodstvo Mednarodnega odbora Rdečega križa v Ženevi, ki je v Jugoslavijo napotilo enega svojih glavnih delegatov, Georgesa Dunanda.

Ključne besede: Mednarodni odbor Rdečega križa, Delegacija Mednarodnega odbora Rdečega križa v Jugoslaviji, Italija, Jugoslavija, italijanski vojni ujetniki, deportiranci

IL RUOLO DI MEDIATORE SVOLTO DALLA DELEGAZIONE DEL
COMITATO INTERNAZIONALE DELLA CROCE ROSSA IN JUGOSLAVIA
NEL DECIDERE IL DESTINO DEI PRIGIONIERI DI GUERRA E DEI
DEPORTATI ITALIANI IN JUGOSLAVIA NEGLI ANNI 1945 E 1946

SINTESI

Il contributo analizza la funzione mediatrice della Delegazione del Comitato internazionale della Croce Rossa in Jugoslavia nella risoluzione delle controversie tra l'Italia e la Jugoslavia riguardo ai prigionieri di guerra italiani e ai deportati dal territorio del Venezia Giulia. Il lavoro di ricerca si basa in gran parte su fonti (archivistiche) inedite e su studi precedenti relativi ai prigionieri di guerra e ai deportati italiani in Ju-

goslavia. Il contributo presenta le attività finora sconosciute che la Delegazione svolse a favore di questi prigionieri e alcuni dei contesti (politici) che le condizionavano e determinavano. Fin dall'inizio, queste attività furono compromesse dalla diffidenza del governo jugoslavo, e in seguito la Delegazione dovette difendersi anche dalle accuse di scarso impegno mosse dal governo italiano. Infine, la Delegazione non ebbe la fiducia persino dalla dirigenza del Comitato internazionale della Croce Rossa a Ginevra, che inviò in Jugoslavia uno dei suoi delegati principali, Georges Dunand.

Parole chiave: Comitato internazionale della Croce Rossa, Delegazione del Comitato internazionale della Croce Rossa in Jugoslavia, Italia, Jugoslavia, prigionieri di guerra italiani, deportati italiani

UVOD

Mednarodni odbor Rdečega križa ter njegovi nacionalni odbori so tekom druge svetovne vojne opravljali številne pomembne naloge povezane z lajšanjem posledic vojaških spopadov, ki so prvič v zgodovini v tako velikem obsegu prizadeli tudi civilno prebivalstvo.¹ Aktivnosti so zajemale tako pomoč ranjencem in poškodovanim na bojnem polju, kot civilnemu prebivalstvu, ki ga je prizadela vojna, ter lajšanjem življenja v ujetništvu – tako za vojne ujetnike ter, kolikor je bilo možno, tudi za civilne internirance (glede aktivnosti ICRC tekom druge svetovne vojne glej npr. Durand, 1984; Moorehead, 1999; Picciareda, 2003; Forsythe, 2005; Burleigh, 2011). »Humanitarna zgodovina« druge svetovne vojne oziroma obravnava humanitarnih aktivnosti v tem obdobju je v preteklosti že bila deležna določene pozornosti s strani zgodovinarjev, najpogosteje pa se dosedanje študije ukvarjajo z vlogo, ki jo je (ali je ni) odigral ICRC v korist žrtvam holokavsta (npr. Ben-Tov, 1988; Favez, 1999; Steinacher, 2017). V slovenskem prostoru je raziskav na to temo veliko manj. Pred leti je za pionirska dela na tem področju poskrbela Ivica Žnidaršič (1986, 1988), pomemben prispevek pa je najnovejša študija Darje Kerec o nastanku in razvoju Rdečega križa na Slovenskem, ki zajema tudi aktivnosti in funkcije tekom druge svetovne vojne (Kerec, 2019).

Poleg humanitarnega poslanstva je ICRC opravljal tudi pomembno in hkrati nevhvaležno vlogo posrednika med državami, ki so druga drugo obtoževale kršenja mednarodnih konvencij. »Humanitarna diplomacija«, kot jo je spretno poimenoval Stefano Picciareda (2003), je bila pravzaprav ena večjih izzivov vodstva ICRC v Že-

1 Prispvek je rezultat podoktorskega raziskovalnega projekta *Družine in spomini italijanskih vojnih ujetnikov v Sloveniji in Jugoslaviji po drugi svetovni vojni* (Z6-9361), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

nevi tekom druge svetovne vojne (glej npr. Wylie, 2010). Kot predstavnice nevtralne, humanitarne organizacije, so njene delegacije pogosto igrale osrednjo vlogo pri reševanju sporov med dvema državama z namenom, da bi se s tem olajšala (predvsem) usoda ujetnikov in internirancev. V danih okoliščinah je Odbor storil, kar je lahko, tako da večkrat raje ni posegal, kot da bi razmere še poslabšal. Zato je bilo Odboru po koncu vojne večkrat očitano, da ni storil vsega, kar je bilo v njegovi moči, ter da so bile njegove akcije prepogosto preveč previdne in premalo pogumne. Največ očitkov na ICRC se je nanašalo na domnevno premajhno angažiranost pri pomoči internirancem v koncentracijskih taboriščih. Tekom vojne je ICRC deloval zelo preudarno, ko je izrazil mnenje, da si zavoljo pomoči tem internirancem ne more zapreti še tistih vrat, ki so jih nemške oblasti puščale vsaj delno odprte – torej pomoči vojnim ujetnikom (Picciaredda, 2003, 199–202). Hkrati pa je na račun »ne-angažiranosti« ali premajhne angažiranosti v korist tem žrtvam po drugi svetovni vojni na ICRC padla velika senca dvoma. Zato se je po vojni soočal z velikim izzivom ponovne pridobitve ugleda, ki ga je izgubil ravno na ta račun (podrobneje o tem Steinacher, 2017).

Ravno ta posredniška vloga je predmet pričujočega prispevka, ki obravnava vprašanje in usodo italijanskih vojnih ujetnikov in deportirancev z območja Julijske krajine v Jugoslaviji ter vpliv, ki ga je reševanje tega vprašanja imel na delovanje Delegacije ICRC v Jugoslaviji po drugi svetovni vojni. Raziskava temelji na pretežno neobjavljenih (arhivskih) virih ter dosedanjih študijah glede italijanskih vojnih ujetnikov in deportirancev v Jugoslaviji. V članku so predstavljene do sedaj nepoznane aktivnosti ICRC v korist italijanskih vojnih ujetnikov v Jugoslaviji ter nekatera (politična) ozadja, ki so te aktivnosti pogojevala in jih krojila. Cilj prispevka je prepoznati delovanje organizacije ter razumeti, na kakšne načine in kakšne prilagoditve osebja ICRC so bile potrebne za potrebo nemotenega izvrševanja svojega poslanstva. Hkrati je namen tudi razumeti, kako je mednarodni položaj in »izgubljeno zaupanje«, ki ga je bil deležen ICRC po drugi svetovni vojni, vplivalo na delovanje njegove Delegacije v Jugoslaviji.

DELEGACIJA V JUGOSLAVIJI

Delegacija ICRC v Jugoslaviji je bila ustanovljena hitro po nemški okupaciji leta 1941 in je bila nastanjena v Beogradu (kasneje je bil del delegacije nastanjen tudi v Zagrebu). ICRC je namreč kmalu po začetku vojne pričel vzpostavljati svoje delegacije na vseh območjih, ki so bila okupirana s strani Nemčije. Te so bile zadolžene za prenašanje informacij in korespondenco z vojnimi ujetniki ter civilnimi interniranci in inšpekcijo taborišč, hkrati pa jim je bila dodeljena tudi skrb za civilno prebivalstvo okupiranih območij, ki je bilo na različne načine izpostavljeno vojni ali njenemu vplivu (ICRC Report I, 1948, 70–71).

Po koncu vojne je Delegacija v Jugoslaviji nadaljevala svoje aktivnosti in opravljala intenzivno delo na področju pomoči civilnemu prebivalstvu ter internirancem in vojnim ujetnikom. Do prekinitve delovanja spomladi 1947 je v korist vojnim ujetnikom opravljala številne naloge, kot so bile inšpekcije taborišč in bolnišnic,

Slika 1: Pisarna vodstva Delegacije ICRC v Jugoslaviji, Beograd, 1947 (ICRC Audiovisual Archives, V-P-HIST-E-05122).

skrbela je za pretok korespondence, zbirala informacije o pogrešanih ter razporejala ujetnikom namenjene pakete pomoči. Poleg tega je bila v rednih stikih z jugoslovanskim vodstvom, saj je skušala zagotoviti ravnanje z ujetniki v skladu s *Konvencijo o ravnanju z vojnimi ujetniki* (v nadaljevanju: Ženevska konvencija) ter pridobiti sezname vojnih ujetnikov.

Že januarja 1945 je Delegacija v Jugoslaviji pozvala takratno jugoslovansko vodstvo, naj v odnosu do nemških in italijanskih vojnih ujetnikov ravnajo v skladu z Ženevsko konvencijo iz leta 1929. Čeprav je bila Kraljevina Jugoslavija njena podpisnica in jo je 20. maja 1931 tudi ratificirala, je bilo ob koncu vojne namreč jasno, da se bo ICRC glede ravnanja z ujetniki moral pogajati z novim jugoslovanskim vodstvom. Vse aktivnosti ICRC so bile namreč pogojene s privolitvijo države, na katere teritoriju se zaščitene osebe nahajajo (Klanšek, 1973, 88). ICRC si je zato s pozivom želel zagotoviti, da bo tudi nova nastajajoča jugoslovanska država spoštovala konvencijo, do katere se je obvezala njena predhodnica.

V svojem odgovoru 12. aprila 1945 je takratni minister za socialno skrbstvo Anton Kržišnik poudaril, da bodo jugoslovanske oblasti spoštovale Ženevsko konvencijo le v primeru, da bo ta spoštovana v odnosu do jugoslovanskih vojnih ujetnikov v Nemčiji. Pri tem je namignil vodstvu ICRC naj se pozanima, kako so

sovražne vojske ravnale z jugoslovanskimi vojnimi ujetniki in partizani od leta 1941 dalje. K temu je dodal, da bodo na podlagi posredovanih dokazov (najverjetneje so mišljeni dokazi o aktivnostih ICRC v korist jugoslovanskih državljanov) jugoslovanske oblasti spoštovale ne samo Ženevsko konvencijo, temveč tudi vse sklepe glede ravnanja z vojnimi zločinci, ki so jih zaveznice sprejele na konferencah v Moskvi, na Teheranu in Jalti oziroma bodo sprejeti v prihodnje.²

Iz odgovora je razvidno, da je novo jugoslovansko vodstvo do ICRC gojilo določene zamere in nezaupanje zaradi aktivnosti, ki jih je ta humanitarna organizacija izvajala tekom druge svetovne vojne, kar, kot smo že ugotavljali, je bila osrednja težava ICRC po vojni na sploh. Kot se je kasneje izkazalo, so bili namreč v Jugoslaviji prepričani, da ICRC ni storil dovolj (ali sploh kaj), da bi pomagal jugoslovanskim vojnim ujetnikom in internirancem v času vojne. To sicer ni bilo res, vendar je bil ICRC pri svojih aktivnostih v korist jugoslovanskih vojnih ujetnikov v Nemčiji in Italiji zelo omejen. Nemčija in njene zaveznice so namreč Jugoslavijo smatrale za formalno priključeno Tretjemu rajhu. Kljub temu, da tega stališča (debelacije) niso priznavali Anglo-Američani in Sovjetska zveza ostaja dejstvo, da so nemške oblasti v korespondenci z ICRC trdile, da so ti v Nemčiji obravnavani kot vojni ujetniki, nikdar pa se niso izrecno izrazile o tem, ali so posledično tudi zaščiteni s strani Ženevske konvencije. Prav tako so zavračale prošnje ICRC, da bi obiskali taborišča, kjer so bili ti nastanjeni (o težavah pri poseganju glede jugoslovanskih partizanov glej Report I, 1948, 527–532). Kljub temu je to nezaupanje jugoslovanskega vodstva do aktivnosti ICRC tekom vojne praktično krojilo njun odnos in vse njene aktivnosti v času od konca vojne pa do ukinitve delegacije spomladi leta 1947. Delno je bil ta odklonilen odnos posledica tudi tega, da je podoben odnos do ICRC gojila tudi Sovjetska zveza. Kot se je namreč pokazalo na Konferenci evropskih društev Rdečega križa, ki je potekala leta 1947 v Beogradu, je bila Jugoslavija pravzaprav najbolj agresivna od vseh sovjetskih zaveznic v kritiki aktivnosti ICRC med drugo svetovno vojno (Steinacher, 2017, 99).³

Pri tem se je kot ena osrednjih težav pokazalo ravno delovanje v odnosu do italijanskih vojnih ujetnikov ter deportirancev iz območja Julijske krajine. Italija in Jugoslavija v prvem povojnem obdobju nista imeli diplomatskih stikov in sta pravzaprav bili v globokem sporu, predvsem zaradi razprav o bodoči meji med državama (o diplomatskem sporu, razlogih in pogajanjih glej npr. Troha, 1999; Pirjevec, Bajc & Klabjan, 2005; Pirjevec, 2007 in 2009; Pupo, 2010; Bajc, 2012; Petrović, 2014; Kosmač, 2015; Bajc & Lampe, 2017; Tenca Montini, 2018). Olja na ogenj tega spora je prilila neznana usoda nekaterih deportirancev iz območja Julijske krajine ter (namerno) zadrževanje italijanskih vojnih ujetnikov s strani jugoslovanskih oblasti. Po

2 ACICR–AG B G 17 05-235, no. 1346, Ministre de la Prevoyance Sociale, Anton Kržišnik, za Delegation du ICRC, no. 1346, 13. 4. 1945.

3 Tudi nasploh je jugoslovanska vlada ICRC večkrat očitala, da se za jugoslovanske ujetnike in internirance v času vojne ni preveč zanimal. Zato je ICRC leta 1947 pripravil obsežno, 47 strani dolgo poročilo o aktivnostih ICRC v korist jugoslovanskih državljanov med leti 1941 in 1945 (ACICR–AG G 1085/85 YOUG, *Memorandum sur l'activité déployée par le CICR en faveur de ressortissants yougoslaves pendant les années 1941 à 1945*, 4. 3. 1947).

Slika 2: Konvoj italijanskih vojnih ujetnikov v Jugoslaviji, 22. maj 1945 (Foto: René Liardon, ICRC Audiovisual Archives, V-P-HIST-03207-31).

tem, ko se je namreč maja 1945 že pričela repatriacija italijanskih vojnih ujetnikov iz Jugoslavije, je bila poleti istega leta nenadoma prekinjena (o tem in razlogih za prekinitve repatriacije glej Troha, 1999 in 2000; Di Sante, 2007).

MEDNARODNI ODBOR RDEČEGA KRIŽA IN ITALIJANSKI UJETNIKI V JUGOSLAVIJI

Status vojnih ujetnikov v Jugoslaviji se je pričel urejati šele proti koncu vojne. Dne 15. aprila 1945 je Generalštab Jugoslovanske armade izdal ukaz o formiranju Odseka za vojne ujetnike, ki bo spadal pod nadzor Ministrstva za narodno obrambo. Odsek je s tem postal uradni informacijski biro za vojne ujetnike Jugoslovanske armade.⁴ Pri tem je bilo natančno izpostavljeno, da bo skrbel tudi za upoštevanje odredb Ženevske konvencije, s čimer je postalo jasno, da so se jugoslovanske oblasti še kako zavedale posledic nespoštovanja konvencij v obdobju, ko so iskale mednarodno podporo. O ustanovitvi odseka je bila Delegacija ICRC obveščena 17. aprila 1945.⁵

4 AJ-642, šk. 10, a.e. 31, Ukaz o formiranju Odseka za vojne ujetnike, 15. 4. 1945.

5 ACICR-AG B G 17 05-235, Ministère des Affaires Etrangères, Ministre-Adjoint Vladimir Velebit, za Délégué du ICRC, no. 430, 17. 4. 1945

Kot je poročal namestnik delegata ICRC, Rodolphe Schindler, naj bi redne stike delegacija v Beogradu z Odsekom za vojne ujetnike vzpostavila nekje v mesecu juliju 1945. V svoji noti za vodstvo ICRC je pojasnil, da je v pogovorih s polkovnikom Ilijo Pavlovićem, predstavnikom Odseka za vojne ujetnike, prejel zagotovila, da so bili sprejeti prvi ukrepi za aplikacijo Ženevske konvencije in da se bodo vojaške oblasti trudile, da jo bodo, v okviru zmožnosti, tudi upoštevale. Obenem je Pavlović že izpostavil nekaj generalnih težav pri oskrbi ujetnikov, predvsem pomanjkanje oblačil in obutve, kar bi v zimskih mesecih lahko povzročalo velike težave. Pereče naj bi bilo tudi vprašanje taborišč, saj je zanje primanjkovalo lokacij in gradbenega materiala. Schindler je zato dodal, da zamude pri vzpostavitvi taborišč v skladu z Ženevsko konvencijo niso posledica »slabe volje« s strani jugoslovanskih oblasti, temveč kaotičnega stanja, v katerem se je država znašla po vojnem opustošenju.⁶ Uradni poziv k spoštovanju Ženevske konvencije tako v odnosu do vojnih ujetnikov kot civilnih internirancev je na jugoslovansko vlado, preko Delegacije ICRC v Beogradu, konec avgusta 1945 naslovil tudi sam predsednik ICRC, Max Huber.⁷ Pisnih zagotovil pa iz Beograda ICRC ni nikdar prejel.

Kljub prvim stikom in pogovorom glede razmer vojnih ujetnikov v Jugoslaviji je delegacija ICRC v Jugoslaviji ravno v tem obdobju doživljala pomembne spremembe, ki so seveda vplivale na njeno delo. Avgusta 1945 je dotedanega glavnega delegata v Beogradu, Rodolpha Vögeliya, ki je kot predstavnik ICRC na jugoslovanskem ozemlju deloval tekom vojne, zamenjal François Jaeggy. O njegovem imenovanju so pogovori potekali že meseca julija, 2. avgusta 1945 pa je bil Vögeli obveščen, da je Jaeggy sprejel funkcijo, katero naj bi nastopil 10. avgusta.⁸ Kljub temu Jaeggy v Beograd ni prispel vsaj do konca tega meseca, kot nam dokazuje prošnja za priporočilno pismo, ki je bila 24. avgusta naslovljena na predstavnika Ameriškega Rdečega križa v Ženevi. V prošnji je bilo navedeno, da bosta predstavnika ICRC (poleg Jaegyja se je v Beograd odpravil tudi Hermann Mooser, vodja sanitetne misije ICRC za Jugoslavijo) v državo potovala okoli 29. avgusta.⁹

Tako je bila v mesecu juliju (ko je bilo že jasno, da bo Vögeli prepustil svojo funkcijo vodje delegacije in je bil očitno odsoten, saj je njegovo delo kot namestnik opravljal Schindler) in avgustu delegacija le delno aktivna in opravljala le najnujnej-

6 ACICR–AG B G 10, Yougoslavie, R. Schindler, Délégué-Adjoint a Belgrade, za ICRC, no. 223/1945, 27. 7. 1945.

7 Spremnemu dopisu, ki je bilo namenjeno Delegaciji v Beogradu, je Huber priložil tri dopise za jugoslovansko vodstvo; v prvem dopisu se je zahvalil za odločitev o pristopu k Konvenciji o ravnanju z vojnimi ujetniki tudi v Jugoslaviji, drugi dopis je prošnja za aplikacijo konvencije tudi v praksi za vse vojne ujetnike, ki se nahajajo na jugoslovanskem teritoriju, tretji dopis pa je prošnja za aplikacijo konvencije tudi na civilne internirance (ACICR–AG B G 17 05-248, *Application de la Convention de Genève aux prisonniers de guerre et internés civils en Yougoslavie et transmission de lettres au Gouvernement yougoslave*, 28. 8. 1945).

8 ACICR–AG B G 17 05-239, Directeur de la Division des Delegations ICRC, H. Fauconnet, za Rodolphe Vögeli, 2. 8. 1945.

9 ACICR–AG B G 17 05-241, Fauconnet za Francis B. James, Représentant de la Croix-Rouge américaine, 24. 8. 1945.

Slika 3: Delegat Julio Schmidlin, Delegacija ICRC v Zagrebu, 1947 (ICRC Audiovisual Archives, V-P-HIST-03172-29).

še posle. Iz tega obdobja tudi ni nobenih poročil iz taborišč, saj jih delegacija ni obiskovala. Nova delegacija v Jugoslaviji je bila od konca meseca avgusta sestavljena iz naslednjih članov: François Jaeggy, vodja delegacije, Rodolphe Vögeli,¹⁰ delegat, Rodolphe Schindler,¹¹ namestnik delegata ter Paul Thillot, namestnik delegata, zadolžen za saniteto. Ti so bili nastanjeni v Beogradu, medtem ko je funkcijo delegata v Zagrebu opravljal Julio Schmidlin.¹²

10 V dokumentih ICRC naslovljen tudi kot Rudolf Voegeli.

11 V dokumentih ICRC naslovljen tudi kot Rudolf Schindler.

12 V dokumentih ICRC naslovljen tudi kot Jules Schmidlin; ACICR–AG B G 17 05-241, Struktura delegacije v Jugoslaviji, nota za delegacijo ICRC v Italiji, Pierre Caillard, Division des Délégations, za de Salis, no. 3809, 27. 8. 1945.

V tem času se je problematika in diplomatski spor glede italijanskih vojnih ujetnikov in deportirancev v Jugoslaviji zapletel do te mere, da je ICRC postal praktično edini instrument, ki bi lahko imel neposredni vpliv na razrešitev vprašanja, saj je kot edini bil prisoten v državi ter imel neposredne stike z jugoslovanskim vodstvom.¹³ Italijanska vlada neposrednih pozivov na ICRC ni pošiljala, temveč se je za to posluževala delegacije ICRC v Italiji, Rdečega križa Italije (RKI) ali svojih predstavnikov v Ženevi (veleposlaništva in delegata RKI v Ženevi Carla Mottironija). Ti so kot posredniki na ICRC naslovili številne prošnje in skušali urediti težave tako glede italijanskih vojnih ujetnikov kot tudi domnevnih deportirancev iz Julijske krajine. Italijansko vodstvo je bilo že od jeseni 1945 seznanjeno o slabih pogojih v jugoslovanskih taboriščih, ki so bili posledica predvsem pomanjkanja sredstev in neurejenih razmer v upuščeni Jugoslaviji. Dne 5. oktobra 1945 je na italijanskem Predsedstvu sveta ministrov (*Presidenza del Consiglio dei Ministri*, PCM) namreč potekal sestanek Odbora za pomoč rojakom v tujini (*Comitato per l'assistenza ai connazionali all'estero*), katerega so se udeležili Camillo Feraudo kot vodja kabineta PCM, tajnik RKI, predstavniki zunanjega ministrstva, vojnega ministrstva, finančnega ministrstva in Ministrstva za povojno oskrbo ter Carlo Mottironi, delegat RKI v Švici. Slednji je prisotne na srečanju med drugim seznanil, da je ujetnikom v Jugoslavijo nujno poslati materialno pomoč, predvsem topla oblačila in obutev ter hrano in higienske pripomočke.¹⁴

Delegacija ICRC v Italiji je redno prejela prošnje s strani RKI, naj se uredijo razmere ujetnikov v Jugoslaviji. Eno takih je 25. oktobra 1945 nanjo naslovil Aldo Mosca, vodja Urada za ujetnike, poizvedbe in sorodne storitve (*Ufficio Prigionieri, Ricerche e Servizi Connessi*) pri RKI. V svojem pozivu je opozoril na slabe razmere vojnih ujetnikov in deportirancev v Jugoslaviji ter prosil naj ga obvestijo, ali je v njihovo korist že stekla katera izmed aktivnosti delegacije v Jugoslaviji.¹⁵

Inšpekcije taborišč in druge aktivnosti v korist italijanskih vojnih ujetnikov in deportirancev iz Julijske krajine

Zaradi številnih povpraševanj in pritiskov s strani italijanskega vodstva je Delegacija ICRC v Jugoslaviji vprašanju italijanskih vojnih ujetnikov in deportirancev posvečala veliko pozornosti. Osnovni namen je bila vzpostavitev razmer, ki bi bile v skladu z Ženevsko konvencijo, delegacija pa je skrbela za opravljanje vseh nalog, za katere je bila pristojna – predvsem kar se tiče posredovanja korespondence in paketov pomoči ter inšpekcije taborišč. Ob svojem prihodu v Beograd je bil Jaeggy v glavnih obrisih seznanjen s problematiko italijanskih vojnih ujetnikov ter predvsem

13 Glede diplomatskega spora okrog domnevnih deportirancev iz Julijske krajine in njihove usode glej npr. Bajc, 2011 in 2012.

14 ASCCRI–L 22 C 401, f. 16, d. 15, Presidenza del Consiglio dei Ministri, Gabinetto, Comitato per l'assistenza ai connazionali all'estero, Verbale della riunione del 5 ottobre 1945, 5. 10. 1945.

15 ACICR–AG B G 17 05-240, RKI, Ufficio Prigionieri, Ricerche e Servizi Connessi, Aldo Mosca, za Delegacija ICRC v Rimu, 25. 10. 1945.

domnevnih deportirancev iz območja Julijske krajine. Na svojem prvem srečanju s Pavlovićem, ki je potekalo 14. septembra 1945, je Jaeggy dobil ustna zagotovila, da bodo z ujetniki ravnali v skladu z Ženevsko konvencijo.¹⁶ Hkrati je bil tudi seznanjen s številom vojnih ujetnikov v Jugoslaviji, pri čemer naj bi bilo italijanskih še nekje 17.000. Glede slednjih je bil obveščen, da je bilo, od več kot 50.000 italijanskih vojnih ujetnikov, ki so bili v državi, 35.000 že repatriiranih, vendar je bila repatriacija suspendirana do rešitve vprašanja jugoslovanskih ujetnikov v Italiji.¹⁷

Dne 16. oktobra 1945 je na delegacijo prispel seznam taborišč italijanskih vojnih in civilnih ujetnikov, za katere je Agencija v Ženevi prosila, naj se jih obiše – posebej urgentna naj bi bila inšpekcija taborišč v Sloveniji in Istri. Na priloženem seznamu se je nahajalo 41 taborišč oziroma domnevnih lokacij, kjer naj bi se taborišča nahajala, med njimi tudi nekatere bolnišnice. Seznam, kot je navedeno, je bil posredovan s strani Paula Enderleja, delegata ICRC v Trstu, dopolnjen pa na podlagi pisem, ki so jih prejeli s strani ujetnikov.¹⁸ Pri tem velja izpostaviti, da je v prvih mesecih po vojni veliko kritik letelo predvsem na taborišča domnevnih deportirancev iz območja Julijske krajine, katerih večina je bila nastanjena v taborišču v Borovnici. V taborišču so vladale zelo slabe razmere, ujetniki so bili podvrženi pomanjkanju, prenatrpanim skupnim prostorom, težkemu delu ter trpinčenju s strani nekaterih paznikov. Na podlagi dosedanjih raziskav je v taborišču v 3 mesecih življenje zagotovo izgubilo 50 ujetnikov, za katere obstaja tudi seznam.¹⁹ Najverjetneje pa jih je umrlo nekaj sto. Usoda teh italijanskih ujetnikov je torej bila najbolj vprašljiva, zato so v vodstvu ICRC tudi prosili za čimprejšnjo inšpekcijo taborišč s tega območja.

Na podlagi navodil in prejetega seznama je v mesecu oktobru 1945 Jaeggy obiskal taborišče v Kočevju ter zapora v Novem mestu in v Ljubljani, in sicer naj bi šlo za ustanove, kjer so zadrževali civilne ujetnike. Kot zaključuje v poročilu, je Jaeggy prišel do ugotovitve, da se s temi ujetniki ravna v skladu z mednarodnim pravom in človekovimi pravicami. Dodal je še, da se je o dobrih razmerah v ujetništvu prepričal tudi tekom pogovorov z ujetniki. Prepričan je bil, da bi mu ti, v kolikor bi

16 Pri tem velja poudariti, kot je spomladi leta 1946 tudi poročal Jaeggy, da jugoslovanska vlada ni nikdar dala pisnega zagotovila, da bo spoštovala *Ženevsko konvencijo* v odnosu do vojnih ujetnikov in civilnih internirancev, za katero je avgusta 1945 prosil tudi Huber (ACICR–AG B G 17 05-241, no. 237/1946, Rapport d'activité de la Délégation du C.I.C.R. en Yougoslavie Septembre 1945 – avril 1946, 30. 4. 1946).

17 ACICR–AG B G 17 05-238, Jaeggy za ICRC, Reymond Wilhem, no. 280, 17. 9. 1945.

18 ACICR–AG B G 17 05-239, no. 158, *Camps de civils et de militaires italiens en Yougoslavie*, 16. oktober 1945.

19 Obstajajo tri verzije tega seznama – v britanskem arhivu je ohranjen seznam 50 oseb, ki navaja datum in razlog smrti ter (kjer je znan) kraj pokopa (TNA–WO 204/12753, *Deaths in Borovnica concentration camp*, 19. 8. 1945), dejansko pa je na seznamu le 49 oseb. V arhivu deželnega inštituta v Trstu je poleg enakega (pomanjkljivega) seznama ohranjenih tudi pet kopij aktov o smrti (IRSML–FVG, b. XXIX., d. 2251, seznam aktov o smrti ujetnikov, ki so umrli v taborišču v Borovnici). Celoten seznam (50 imen) je priložen italijanskemu poročilu glede taborišča v Borovnici in bolnišnice v Škofji Loki (ASDMAE, AP 1931-1945, Jugoslavia, b. 146, f. *Atrocità e illegalità commesse ai nostri danni da Jugoslavi*, d. CLXXII, *Condizioni degli internati Italiani in Jugoslavia con particolare riferimento al campo di Borovnica ed all'ospedale di Skofja Loka*, nedatiran).

obstajala taborišča s posebej slabimi razmerami, to tudi namignili.²⁰ Pri tem velja izpostaviti, da je ogled taborišč omogočil major Marijan Simčič, tedanji slovenski državni tožilec. Slednji je delegatu tudi dal možnost, da sam izbere lokacije, ki jih želi obiskati. Pri tem smo lahko zelo začudeni, da Jaeggy ni izbral taborišča v Borovnici, čeprav je v oktobru 1945 to štelo le še nekaj sto ujetnikov.²¹ Zadeva morda ni tako presenetljiva, glede na to, da je Marijan Simčič v prvih mesecih po vojni najverjetneje bil tudi eden izmed paznikov v tem taborišču, saj paznika s tem imenom v svojih spominih omenja Gianni Barral, eden izmed nekdanjih ujetnikov. Simčič naj bi pravzaprav slovel za precej krutega (Barral, 2007, 152–172). V kolikor gre za isto osebo nam to lahko veliko pove o razmerah, v katerih so obiski delegata Jaeggyja potekali. V splošnem se je Simčič prav gotovo potrudil, da bi ravnanje z ujetniki v Sloveniji prikazali v kar najboljši možni luči.

Na podlagi ogledov taborišč, ki jih je opravil v mesecu oktobru, je Jaeggy 6. novembra 1946 pripravil sedem strani dolgo poročilo, ki se je nanašalo predvsem na deportirance iz območja Julijske krajine, hkrati pa odslkava tudi splošno situacijo italijanskih vojnih ujetnikov v državi. V prvi točki je zato italijanske ujetnike v Jugoslaviji razdelil na štiri kategorije, in sicer:

1. **Italijanski vojni ujetniki**, ki naj bi jih v Jugoslaviji bilo še nekje 15.000; razlogi za njihovo zadrževanje naj bi bili politične narave, ravnanje s temi pa v skladu z Ženevsko konvencijo;
2. **Italijani iz notranjosti države ter rezidenti spornih območij Julijske krajine in Istre**, ki naj bi bili aretirani na spornih območjih in po jugoslovanskem umiku internirani na jugoslovanskem teritoriju; nekateri od teh so v zaporih, nekateri še čakajo na sojenje, nekateri pa so že obsojeni zaradi kaznivih dejanj proti državi;
3. **Prebivalci z območja Julijske krajine, ki so se po vojni odločili optirati za Italijo**; nekateri od slednjih naj bi bili zaprti zaradi zločinov, ki so jih storili v času jugoslovanske zasedbe med 1. majem in 12. junijem 1945;
4. **Italijani iz Julijske krajine, ki so se prostovoljno vključili v partizansko gibanje**; gre za tiste osebe, ki so storile kaznivo dejanje pod vojaškim kazenskim zakonikom (nedisciplina, dezerterstvo) in so podvržene enakim kaznim kot bivši jugoslovanski partizani; po mnenju Jaeggyja gre v njihovem primeru za kazniva dejanja, ki jih je potrebno dokazati na sodišču, tako da, kot meni, ni možno govoriti o internaciji na podlagi nacionalne pripadnosti, kot naj bi poudarjali protijugoslovanski krogi v Julijski krajini.

Med drugim je prišel tudi do ugotovitve, da so govorice v Trstu in Sloveniji glede deportiranih tendenciozne in da jih podpihujejo nasprotniki novih jugoslovanskih oblasti. Med obiski taborišč se je namreč prepričal, da se je stanje v njih kmalu

20 ACICR–AG B G 17 05-240, *Detenus civils en Yougoslavie, Camp de Kocevje – Prisons de Novomesto et de Ljubljana*, oktober 1945.

21 DAMSP–PA 1947, f. 63, br. 4113, d. 13, 63/565, Seznam umrlih v taborišču, Borovnici.

izboljšalo, saj je bila večina ujetnikov premeščenih, poleg tega naj ne bi obstajal noben dokaz o tem, da je bilo več tisoč ujetnikov »iztrebljenih«. Če bi bile govorice resnične, meni, bi mu ujetniki v pogovorih, ki jih je imel na samem in v polni svobodi, kaj namignili.²²

O svojih ugotovitvah je ICRC redno obveščal tudi Delegacijo v Italiji ter predstavnika RKI v Ženevi. Dne 5. novembra 1945 je Mottironi prejel prvo obrazložitev glede situacije italijanskih vojnih ujetnikov v Jugoslaviji. V njej je bilo izpostavljeno, da je od 50.000 italijanskih vojnih ujetnikov, ki so bili v Jugoslaviji, le še nekje 17.000. Delegacija v Beogradu naj bi od jugoslovanskih oblasti dobila zagotovila, da se bo s temi ujetniki ravnalo v skladu z Ženevsko konvencijo. Popis ujetnikov naj bi bil še v teku, zato bo delegacija v Jugoslaviji sezname posredovala takoj, ko bodo na razpolago. Ujetniki naj bi bili medtem zaposleni pri obnovi železnic, cest, mostov in zgradb, oblasti pa se trudijo, da prejemajo primerne obroke hrane, ki so enaki tistim za vojaško osebje. Precej kritična naj bi bila situacija z oblačili, ki jih primanjkuje.²³ Mottironi se je v začetku decembra 1945 obrnil na ICRC s prošnjo naj se poskrbi, da bo korespondenca med ujetniki in svojci potekala nemoteno, hkrati pa tudi za »duhovno in moralno pomoč« deportirancem iz Trsta in Dalmacije.²⁴ Le nekaj dni kasneje je na Delegacijo ICRC v Italiji Perrin naslovil kratek povzetek aktivnosti v korist italijanskim vojnim ujetnikom in deportirancem, v katerem govori o inšpekcijah taborišč, korespondenci, možnostih repatriacije, potrebi po pomoči za te ujetnike ipd.²⁵ Dne 19. decembra je ponovno poročal, da delegati obiskujejo taborišča po državi, Jaeggy pa že rešuje težave s korespondenco.²⁶ Slednja je namreč v prvih povojnih mesecih in tudi še v začetku leta 1946 povzročala veliko težav, saj pošta ni prihajala redno. Kljub temu, da je Jaeggy neprestano zatrjeval,²⁷ da je ujetnikom korespondenca omogočena, je zaradi tehničnih težav pošta prihajala z velikimi zamudami.

Tudi sicer se je v tem času Jaeggy precej dobro seznanil s problematiko vojnih ujetnikov v Jugoslaviji. Ko je 7. decembra 1945 poročal glede te situacije je izpostavil, da ne obstajajo stalna taborišča za italijanske vojne ali civilne ujetnike ter da so ti porazdeljeni po delovnih bataljonih in pomešani z nemškimi. Prav tako naj, po njegovih ocenah, v Jugoslaviji ne bi bilo civilnih internirancev, so pa bili nekateri, ki so bili internirani zaradi svojih fašističnih aktivnosti v preteklosti. O njihovih zločinih naj bi odločalo sodišče. Ob svojih obiskih po slovenskih zaporih je dobil vtis, da je teh kvečjemu nekaj sto in se jih postopoma izpušča. Hkrati je izrazil dvom v to, da

22 ACICR–AG B G 17 05-238, Jaeggy za ICRC, 6. 11. 1945.

23 ACICR–AG B G 17 05-240, G. Perrin za C. Mottironi, *Prisonniers de guerre italiens en Yougoslavie*, 5. 11. 1945.

24 ACICR–AG B G 17 05-240, Mottironi za ICRC, Division des Délégations, 3. 12. 1945.

25 ACICR–AG B G 17 05-240, Perrin za Delegacija ICRC v Rimu, *Prisonniers de guerre et déportés italiens en Yougoslavie*, 7. 12. 1945.

26 ACICR–AG B G 17 05-240, Perrin za Mottironi, 19. 12. 1945.

27 Glej npr. ACICR–AG B G 17 05-239, Perrin za Jaeggy, no. 189, *Correspondance des P.G. et déportés italiens en Yougoslavie*, 3. 12. 1945.

bo vprašanje italijanskih vojnih ujetnikov v Jugoslaviji urejeno preden bo rešeno vprašanje Trsta, saj naj bi to postalo sredstvo politične kampanje.²⁸ Zelo dobro je torej Jaeggy presodil, da je zadrževanje italijanskih vojnih ujetnikov s strani jugoslovanskih oblasti politične narave, in da torej repatriacije ni pričakovati kmalu.

Pri branju novembrskega poročila lahko tudi ugotovimo, da nam pravzaprav ne daje jasne slike o tem, kakšna je bila situacija ujetnikov v prvih povojnih mesecih, saj se delegacija s tem ni osebno seznanila. Ugotavljali so, da so bile razmere po taboriščih v prvih mesecih po vojni zelo slabe, ujetniki so bili izpostavljeni neprimernim življenjskim pogojem ter krutemu ravnanju s strani nekaterih paznikov, vendar na podlagi videnega Jaeggy ni mogel trditi, ali jih je tudi veliko umrlo. Poleg tega so se te razmere do jeseni 1945 uredile.²⁹

V naslednjih mesecih so delegati po Jugoslaviji obiskali še več taborišč, med drugim decembra 1945 tudi taborišče v Vršacu, kjer so bili nastanjeni nekateri italijanski oficirji. Taborišče je slovelo kot eno izmed bolje urejenih v Jugoslaviji, kakršna je bila tudi ugotovitev delegata Schindlerja.³⁰ Obisk je delegacija ponovila decembra 1946, ugotovitve pa so bile podobne prejšnjim, torej da gre za zelo urejeno taborišče.³¹ Kot je kasneje v eni svojih korespondenc ugotavljal Jaeggy, je bilo zanimanje s strani ICRC glede tega taborišča na splošno pretirano, saj je šlo za eno najbolj urejenih taborišč v Jugoslaviji.³² Kot lahko razberemo iz poročila o aktivnostih delegacije ICRC v Jugoslaviji za obdobje od septembra 1945 do aprila 1946, je v tem času (torej osmih mesecih) delegacija opravila 22 obiskov taborišč ter s tem obiskala 14.070 vojnih ujetnikov.³³

Delegacija je poleg inšpekcij skušala zagotoviti tudi čim bolj reden pretok korespondence ter paketov pomoči. Dne 4. januarja 1946 je v ta namen Jaeggy na agencijo v Ženevi poslal natančne informacije glede korespondence, ki je v prvih mesecih po vojni povzročala številne težave. In sicer je poročal, da imajo vojni ujetniki pravico do pošiljanja dveh razglednic in enega pisma mesečno, svojci pa lahko odgovor ujetnikov posredujejo bodisi preko priloženih kartic, bodisi v obliki pisma. Glede pošiljanja živil in paketov pomoči je, kot je že decembra obvestil delegacijo v Rimu, predlagal, da je najboljši način za pošiljanje živil preko individualnih paketov in pri tem predlagal naslednjo proceduro: a) družina, ki želi poslati paket svojcem, naj na italijanski RK nakaže znesek v vrednosti standardnega paketa nepokvarljive hrane; b) paketi naj bodo nato posredovani delegaciji

28 ACICR–AG B G 17 05-238, Jaeggy za ICRC Division des prisonniers, internes et civils, no. 376/1945, 7. 12. 1945.

29 ACICR–AG B G 17 05-238, Jaeggy za ICRC, 6. 11. 1945.

30 ACICR–C SC, YOUNG, RT, *Camps et lazarets Yougoslaves*, 30. 11.–4. 12. 1945. o dobrih razmerah v Vršacu so pisali tudi svojci ujetnikov, npr. ACICR–AG B G 17 05-240, Pierre Colombo za Francesco Sartori, 29. 1. 1946.

31 ACICR–C SC YOUNG, RT, *Camps et lazarets Yougoslaves*, 6. 12. 1946.

32 ACICR–AG B G 17 05-251, Jaeggy za ICRC, *Camps de Vrsac et de Ban. Karlovac*, 1. 2. 1947.

33 Pri tem ni specificirano, katera taborišča so obiskali, niti ne katere nacionalnosti so bili vojni ujetniki. Velja pa izpostaviti, da je delegacija večkrat poudarila, da so bili vojni ujetniki med seboj pomešani po nacionalnosti, poleg tega pa razporejeni po bataljonih v manjših skupinah, tako da je bilo obiske, zaradi oddaljenosti krajev in majhnih skupin, težko opraviti (ACICR–AG B G 17 05-241, no. 237/1946, *Rapport d'activité de la Délégation du C.I.C.R. en Yougoslavie Septembre 1945 – avril 1946*, 30. 4. 1946).

ICRC s seznamom prejemnikov in naslovi. Pri tem je dodal, da delegacija v Beogradu nima in ne more pridobiti potrebnega materiala (škatel, kartonov) za pripravo paketov, prav tako nimajo dovolj sredstev za prevoz teh paketov do bataljonov. Zato je prosil komisariat za vojne ujetnike za distribucijo paketov v skladu s skupnim načrtom in prosil, naj se delegaciji v Rimu naroči, naj ne pošilja raztresenih pošiljk.³⁴

Delegacija v Jugoslaviji se je torej trudila, da bi ujetnikom olajšala življenje v taboriških, hkrati pa se je zavedala, da materialni pogoji v Jugoslaviji ne zadoščajo za ohranjanje ustreznih razmer. Zato je opozarjala, da so ujetniki izpostavljeni pomanjkanju ter večkrat prosila tako ICRC kot italijansko vlado za pomoč predvsem v obliki oblačil, obutve in zdravil. Prvo pošiljko pomoči za italijanske vojne ujetnike so prejeli že jeseni 1945,³⁵ pomoč pa je v naslednjih mesecih prihajala tudi iz Italije.³⁶ V poročilu o aktivnostih delegacije iz aprila 1946 so navedene še tri večje pošiljke hrane, oblačil in zdravil, ki so bile namenjene italijanskim vojnim ujetnikom.³⁷

DELEGACIJA MEDNARODNEGA ODBORA RDEČEGA KRIŽA V JUGOSLAVIJI MED DVEMA OGNJEMA

Prvi dve poročili glede deportiranih in vojnih ujetnikov, ki jih je pripravila delegacija v Jugoslaviji, sta šele zares poskrbeli za razburjenje na mednarodnem parketu. Namreč, ne v Italiji ne v Ženevi niso bili zadovoljni z informacijami, ki so jih prejeli iz Jugoslavije. Delegacija ICRC v Italiji je tisti v Jugoslaviji očitala, da ne obiskuje najbolj problematičnih taborišč, hkrati pa tudi ne posreduje seznama vojnih ujetnikov in civilnih internirancev.³⁸ Dokončni seznam italijanskih vojnih ujetnikov v Jugoslaviji, ki je štel 9892 oseb, je delegat Jaeggy od jugoslovanskih oblasti sicer prejel v mesecu januarja 1946 (natančen datum ni znan, ker imamo na razpolago samo posredne navedbe o prejetju tega seznama). Ta je bil takoj posredovan italijanskemu Uradu za vojne ujetnike v Rimu.³⁹

Jaeggy je neprestano zatrjeval, da jugoslovanska vlada zanika obstoj deportirancev (o čemer je bil prepričan tudi sam delegat) in da je, ne nazadnje, to stvar političnih zapletov med Jugoslavijo in Italijo, v kar se ICRC ne more spuščati. Do podobnih ugotovitev glede deportiranih je prišel tudi delegat Schindler, o čemer je januarja 1946 poročal Mottironi.⁴⁰ Vendar v Italiji teh pojasnil niso sprejeli. Neprestano iskanje novih pojasnil in informacij glede deportirancev je Jaegyja prisililo, da je pripravil novo poročilo. Dne

34 ACICR–AG B G 17 05-238, no. 2/1946, Jaeggy za ICRC Agence Centrale des Prisonniers de Guerre, 4. 1. 1946.

35 ACICR–AG B G 17 05-239, *Secours pour P.G. italiens en Yougoslavie*, no. 159, 18. 10. 1945.

36 Npr. ACICR–AG B G 17 05-239, *Expéditions de Secours à Belgrade*, no. 191, 5. 12. 1945;

37 ACICR–AG B G 17 05-241, no. 237/1946, *Rapport d'activité de la Délégation du C.I.C.R. en Yougoslavie Septembre 1945 – avril 1946*, 30. 4. 1946.

38 ACICR–AG B G 10 YOUG, no. 219, 17. 1. 1946; ACICR–AG B G 17 05-239, no. 238, 30. 1. 1946.

39 To izvemo iz sicer kasnejšega poročila (ACICR–AG G 85 1061 IT, Perrin za Ministero dell'Assistenza Post Bellica, *Liste nominative de prisonniers italiens*, 26. 3. 1946).

40 ASDMAE–AP 1946–1950 JUG, b. 12, Mottironi za Umberto Zanotti Bianco, Presidente generale della Croce Rossa Italiana, 5. 1. 1946.

8. februarja 1946 je tako na ICRC naslovil memorandum glede deportiranih v katerem je – očitno jezen zaradi nastale situacije – še natančneje opisal problem. Uvodoma je izpostavil, da je od novembra 1945 prejel nekaj povpraševanj, ki so mu dala vedeti, da njegovo prvo poročilo ni bilo povsem jasno. Zato je pripravil novo, ki zajema tudi obdobje zadnjih nekaj mesecev. Po njegovem mnenju naj bi bile trenutno informacije v Jugoslaviji glede zadeve zelo nejasne, zato je težko razbrati, v katerih primerih gre za vojne ujetnike in v katerih za deportirance in civilne internirance. Glede števila je pojasnil, da ga ni navedel iz preprostega razloga, ker pridobivanje informacij, »za katere je povsem jasno, da ne bodo pripomogle k rešitvi problema«, ni v njegovi moči. V resnici naj bi ob svojih inšpekcijah pri 1600 ujetnikih srečal kakih 18 Italijanov, od katerih so bili nekateri tudi iz cone B Julijske krajine. V nadaljevanju je pojasnil, da je beograjska vlada od zaveznikov prejela seznam in protestno noto,⁴¹ na katero je Tito podal tudi jasen odgovor. V njem je zanikal, da bi v Jugoslaviji obstajali italijanski deportiranci. Zato je bil Jaeggy toliko bolj presenečen, ko je prejel prošnjo po seznamu teh oseb. Prepričan je bil, da bi prošnja po takem seznamu v jugoslovanskih očeh izgledala kot priznanje, da obstajajo taborišča civilnih internirancev, in to zatem, ko je tudi delegat sam preučil zadevo in ugotovil, da tovrstnih taborišč ni, hkrati pa tudi zatem, ko so jugoslovanske oblasti demantirale vse obtožbe. Zato je izrazil nerazumevanje, zakaj bi nekdo pričakoval od njega tveganje, da predloži jugoslovanskim oblastem problem, na katerega je maršal Tito že dal uradni odgovor.⁴² Slednji bi takoj potegnil zaključek, da ICRC dvomi v njegovo izjavo. Jaeggy je tako menil, da bi bil tak poseg velika napaka, ki bi lahko močno kompromitirala odnose ICRC z Jugoslavijo. Poleg povsem jasno izraženega prepričanja, da deportirancev v Jugoslaviji ni, je delegat izrazil skrb nad tem, da bi vztrajanje pri teh seznamih lahko močno kompromitiralo odnose in še tisto minimalno zaupanje s strani jugoslovanskih oblasti, ki si ga je delegacija v tem času pridobila. Jaeggy se je namreč zavedal, da bi vztrajanje pri vprašanju deportiranih (sploh glede na to, da je italijanska stran, kot je razvidno iz njegovih besed, v celotni zadevi pretiravala) lahko vplivalo na druge dejavnosti, ki jih je opravljala delegacija v Jugoslaviji – pomoč vojnim ujetnikom in civilnemu prebivalstvu, obiskovanje taborišč idr.⁴³

Jaeggy je torej v svojem novem poročilu jasno izrazil prepričanje, da Delegacija ne more prevzeti vloge mediatorja v tem sporu, ki je politične narave, saj bi tovrsten angažma lahko imel negativne vpliv tako na odnose z jugoslovanskim vodstvom

-
- 41 Gre za dve sicer ločeni diplomatski noti z enako vsebino, s katero sta vladi Velike Britanije in ZDA jugoslovanskemu vodstvu predali seznam 2472 domnevnih deportirancev iz Julijske krajine, za katerimi se je izgubila vsaka sled (že leta 1981 je denimo o tem pisal Giampaolo Valdevit (1981, 100–103), za izsledke najnovejših raziskav glej Bajc, 2011; Bajc & Lampe, 2017). Na splošno glede političnih ozadij in diplomatskih odnosov v povojnem obdobju med Veliko Britanijo in ZDA na eni ter Jugoslavijo na drugi strani glej npr. Parrillo, 2018.
- 42 Tito je namreč neprestano trdil, da italijanskih deportirancev v Jugoslaviji ni, da obstajajo samo italijanski vojni ujetniki. Glede Titovega odziva glej npr. odziv jugoslovanske vlade na anglo-ameriški diplomatski protest 23./24. oktobra 1945 v Bajc, 2011, 160–161 ali podrobnosti iz Titovega članka iz 17. decembra 1945 o odnosih med Jugoslavijo in Italijo v Pirjevec, 2012, 146–147.
- 43 ACICR–AG B G 17 05-240, *Mémoire sur la question des prétendus deportes Italiens*, 8. 2. 1946 (ena izmed kopij memoranduma se nahaja tudi v ACICR–AG B G 17 05–243).

kot, posledično, na opravljanje temeljnih aktivnosti delegacije. Da se je zadeva še bolj zapletla je postalo jasno, ko je le tri dni po Jaeggyjevem memorandumu, 11. februarja 1946, v Ženevi potekal sestanek glede problemov v Jugoslaviji, na katerem je bilo prisotnih več predstavnikov in delegatov ICRC. Jaeggy je na sestanku povzel svoja dotedanja stališča glede domnevnih deportirancev ter, podobno kot v svojem poročilu nekaj dni pred tem, izrazil prepričanje, da se zadeva ne tiče ICRC, temveč je stvar političnih odnosov med Jugoslavijo in Italijo. Kljub temu so prisotni delegati, ker so se najverjetneje zavedali, da ICRC italijanskemu vodstvu dolguje določene odgovore, predlagali, da v prihodnje pri poizvedovanju za temi osebami ne bi več izpostavljali njihove nacionalne pripadnosti. Sklepali so, da bodo tako bolj uspešni, saj naj bi jugoslovanska vlada številne od teh beležila kot jugoslovanske državljane, ker so prihajali iz po vojni priključenih teritorijev.⁴⁴

Vodstvo ICRC je zato poskušalo pomiriti strasti in delegaciji v Italiji februarja 1946 zagotovilo, da se delegat v Beogradu dnevno posveča problematiki deportirancev, preučuje zapisnike in se trudi poseči v korist tistim, proti katerim oblasti nimajo trdnega razloga za obtožnico⁴⁵ – čeprav o tem, da bi to res počel, Jaeggy ni nikdar poročal. Italijanske oblasti so kljub temu nadaljevale s posegi, predvsem zaradi številnih prošenj in pisem, ki so jih svojci ali (nekdanji) ujetniki sami naslavljali nanje. Številne težave naj bi v začetku leta 1946 še vedno povzročala korespondenca, hkrati pa so italijanske oblasti zatrjevale, da tudi paketi pomoči, ki jih svojem posredujejo družine, ne prihajajo do naslovnikov. Marca 1946 je zato Perrin na italijansko Ministrstvo za povojne zadeve (*Ministero dell'Assistenza Postbellica*) poslal nove obrazložitve glede vprašanja deportiranih. Izrazil je prepričanje, da gre v veliki meri pravzaprav za problem pogrešanih oseb iz časa vojne, nekaj je takih, ki so bili obsojeni zaradi kolaboracije, nekateri pa so bili dejansko, ob umiku jugoslovanske vojske iz Julijske krajine, deportirani. Nekaj od teh je bilo obsojenih in prestajajo kazen, ti naj bi bili osvobojeni kot posledica amnestije iz julija 1945. Nadaljeval je s sporočilom, da jugoslovanske oblasti načrtujejo ustanovitev urada za povpraševanje, ki bo zadolžen za preiskave o tistih, ki so pogrešani iz njihovega državnega teritorija.⁴⁶ ICRC je s svojim odgovorom italijanskim oblastem torej pojasnil, da je vprašanje deportiranih zanje rešeno in se lahko pogovarjajo samo še o pogrešanih osebah – katerih seznam so tudi pričakovali.

Kljub temu je italijansko zunanje ministrstvo 11. maja 1946 na ICRC naslovido obsežno noto, v kateri so izpostavili številne probleme glede vojnih ujetnikov in civilistov, interniranih v Jugoslaviji. Pri tem so prosili, naj jim posredujejo natančnejše informacije in pojasnila. Med drugim so poudarili, da do tedaj še niso prejeli celotnega seznama ujetnikov (domnevali so, da naj bi teh bilo 17.000), hkrati pa še dodali, da je tudi to število precej nižje od tistih, ki jih navajajo »številni drugi

44 ACICR–AG B G 17 05–239, *Rapport du Dr François Jaeggy, délégué du C.I.C.R. à Belgrade*, 14. 2. 1946.

45 ACICR–AG B G 17 05–240, Perrin za Direction generale des delegations du ICRC en Italie, de Salis, no. 4294, 1. 2. 1946.

46 ACICR–AG B G 1061/85 IT, Perrin za Ministero dell'Assistenza Post Bellica, *Liste nominative de prisonniers italiens*, 26. 3. 1946.

Slika 4: Delegacija ICRC v Jugoslaviji, Zagreb, 1947 (v spletnem arhivu ni pojasnjeno, kdo so delegati na fotografiji; ICRC Audiovisual Archives, V-P-HIST-E-05126).

virii» (kateri so ti viri, ni jasno), in ne zajema deportiranih iz Julijske krajine. Med drugim naj bi jih zmotilo dejstvo, da je delegat obiskal le dve taborišči, kjer naj bi bilo večje število italijanskih ujetnikov, torej do tedaj po njihovi oceni delegat ni imel možnosti, da bi si ustvaril realno sliko razmer, v katerih je živela večina italijanskih ujetnikov. Zato naj njegova poročila ne bi bila preveč zanesljiva, saj so se nanašala samo na dve taborišči in nekaj bolnišnic, kjer se je v trenutku obiska nahajalo le nekaj sto italijanskih ujetnikov. Pri tem so dodali še seznam vseh taborišč in bolnišnic, kjer naj bi bili ti ujetniki nastanjeni. Novice o ostalih ujetnikih naj bi namreč bile še vedno zaskrbljujoče. Po informacijah v Italiji naj bi bila ta taborišča

številna, največ naj bi jih bilo v Srbiji (npr. Sajmište v Beogradu, Bor, Nič, Čačak, Novi Sad). Veliko naj bi jih bilo tudi na Hrvaškem (npr. Zagreb, Karlovac, Sisak, Sremska Mitrovica, Zemun, Indija idr.) ter v Sloveniji (Ljubljana, Kočevje, Novo mesto, Borovnica in Sušak) in coni B Julijske krajine (Vipava, Tolmin, Ilirska Bistrica, Postojna in Hrpelje).⁴⁷

Sklepamo, da je večina teh »taborišč«, ki so pravzaprav bili v glavnem delovni bataljoni, res še obstajala, vendar jih je večina (predvsem v Sloveniji in coni B Julijske krajine) zadrževala le manjše število italijanskih ujetnikov, kvečjemu nekaj sto. Iz odgovora italijanskih oblasti je torej razvidno, da delegatu v Beogradu te niso povsem zaupale in so zato skušale ovreči njegove trditve, da so se razmere za te ujetnike precej izboljšale. In to kljub temu da je podobno v pogovoru z Motironijem januarja 1946 zatrjeval tudi Schindler. V mesecu aprilu in maju je sicer delegacija obiskala še nekatera druga taborišča po Jugoslaviji, in sicer taborišča Kragujevac, Arangjelovac in Mladenovac, vendar je od teh samo Arangjelovac zadrževal italijanske vojne ujetnike, pa še teh je bilo le 18.⁴⁸ V mesecu maju 1946 je Jaeggy obiskal še nekatera taborišča na Hrvaškem (Sisak,⁴⁹ Petrinja,⁵⁰ Karlovac⁵¹), vendar ni navedeno katere nacionalnosti so ujetniki bili, niti koliko jih je bilo v času obiska nastanjenih. Pri svojih obiskih ni opazil posebnosti ali posebno slabih pogojev ujetništva. Velja pa pri tem izpostaviti, da je inšpekcije verjetno opravljal v spremstvu predstavnikov jugoslovanskih oblasti, saj je za taborišče Sisak navedeno, da ga je obiskal skupaj s predstavnico Rdečega križa Jugoslavije (RKJ) ter polkovnikom Pavlovićem.⁵²

Vse bolj je torej bilo jasno, da se je delegacija ICRC v Jugoslaviji znašla med tremi ognji. Namreč, do njenih aktivnosti in namenov so bili sumničavi tako v italijanski vladi ter celo drugih delegacijah ICRC in v Ženevi, kot v jugoslovanskem vodstvu. Prav na slednje je Jaeggy posebej opozarjal, saj je neprestano odpiranje vprašanja usode deportirancev samo globilo vrzel med Delegacijo in jugoslovanskim vodstvom, ki že tako vse od konca vojne ni kazalo pretiranega zaupanja. V svojem poročilu o aktivnostih Delegacije v obdobju od septembra 1945 do aprila 1946 je Jaeggy izpostavil, da zadeva presega humanitarno poslanstvo delegacije. Zelo hladen odnos jugoslovanskih oblasti v svojih odgovorih naj bi namreč jasno nakazoval, da

47 ASDMAE–AP 1946–1950 JUG, b. 23, Ministero degli Affari Esteri (MAE) za Consolato Generale Ginevra, Legazione d'Italia Berna in Dirigenza Generale Affari Politici, Ufficio IX., *Militari e civili italiani, internati in Jugoslavia*, n. 15/15671, 11. 5. 1946..

48 ACICR–C SC YOUNG RT, *Camps de Kragujevac, Arangielovac et Mladenovac, Visités en avril 1946 par le Dr. Jaeggy*.

49 ACICR–C SC YOUNG RT, *Camps en Yougoslavie, Visités en Mai 1946 par le Dr Jaeggy, Croatie, Camp de Sisak, Visité le 31 Mai 1946*, 31. 5. 1946.

50 ACICR–C SC YOUNG RT, *Camps en Yougoslavie, Visités en Mai 1946 par le Dr Jaeggy, Croatie, Camp de Petrinja*.

51 ACICR–C SC YOUNG RT, *Camps en Yougoslavie, Visités en Mai 1946 par le Dr Jaeggy, Croatie, Camp de Turanj (Karlovac)*.

52 ACICR–C SC YOUNG RT, *Camps en Yougoslavie, Visités en Mai 1946 par le Dr Jaeggy, Croatie, Camp de Sisak, Visité le 31 Mai 1946*, 31. 5. 1946.

koraki, ki so bili storjeni v to smer, niso koristili izboljšanju odnosov med Delegacijo in oblastmi, kvečjemu ravno nasprotno. Vsi jugoslovanski sogovorniki so se namreč zdeli presenečeni, ker je delegacija neprestano odpirala vprašanje po mnenju jugoslovanskih oblasti neobstoječih civilnih internirancev in deportirancev. Sploh pa naj bi bili presenečeni nad tem, ker naj se ICRC ne bi zanimal za jugoslovanske deportirance in civilne internirance, ki so bili žrtve fašističnega terorja. Med drugim, kot so zatrjevali v jugoslovanskem vodstvu, naj bi jugoslovanske oblasti imele dokaze o tem, da je Vögeli tekom druge svetovne vojne tako ustno kot pisno zagotovil, da ti (jugoslovanski interniranci in civilni deportiranci) ne spadajo v kompetence in aktivnosti ICRC.⁵³ Vztrajanje glede deportiranih je, na kar je Jaeggy posebej opozarjal, torej med jugoslovanskim vodstvom sprožilo še večjo nenaklonjenost ICRC, kot je bil ta s strani Jugoslavije že pred tem deležen.

Neprestane nasprotujoče si informacije, ki so prihajale iz Italije in Jugoslavije, je vodstvo ICRC v Ženevi prisililo, da tudi neposredno preveri razmere v Jugoslaviji. Za to nalogo so izbrali Georgesa Dunanda, ki se je v času vojne izkazal s svojim delom kot delegat v Bratislavi, kjer je bil od leta 1944 odgovoren za reševanje judovske problematike na Slovaškem. Februarja 1946 je bil imenovan za enega izmed treh vodij delegatov ICRC. Ko je ICRC beograjsko vlado prosil za odobritev Dunandove misije, je to storil z obrazložitvijo, da bo ta obiskal oblasti in RJK, saj se v Odboru trudijo, da bi člani glavnega komiteja z državami znova vzpostavili neposredne stike, ki so bili zaradi vojne prekinjeni.⁵⁴

Misija je potekala od 19. junija do 7. julija, dan po koncu misije pa je Dunand pripravil več poročil. Med drugim je pripravil tudi poročila glede italijanskih civilnih internirancev (se pravi deportirancev) in vojnih ujetnikov. V poročilu glede civilnih internirancev je izpostavil, da v času svojega bivanja ni prišel do informacij, ki bi bile kaj drugačne od tistih, s katerimi je razpolagal Jaeggy. Oblasti so pač zatrjevale, da v Jugoslaviji ne obstajajo civilni interniranci italijanske narodnosti. Pri tem je obrazložil, da je delegacija seznanjena s celotno problematiko (ki jo je v poročilu tudi povzel), in dodal, da ima na razpolago seznam, ki so ga zavezniki preko protestne note posredovali jugoslovanskim oblastem v mesecu oktobru 1945. Poleg omembe problematike pošiljanja paketov, ki ne prihajajo vedno do naslovnikov, in repatriacije je še pristavil, da so Jugoslovani precej grenko razpoloženi do Italije zaradi ekscesov, ki so se dogajali v času okupacije ter zato uradni posegi iz Rima in s strani zaveznikov ravno iz tega razloga niso imeli učinka.⁵⁵

Poleg tega je pripravil tudi obsežno poročilo glede situacije vojnih ujetnikov. Poročal je, da je v Jugoslaviji še 11.000 italijanskih vojnih ujetnikov, ki pa so obravnavani drugače kot avstrijski in nemški. Pri tem je ugotavljal, da so vsi posegi

53 ACICR–AG B G 17 05-241, no. 237/1946, *Rapport d'activité de la Délégation du C.I.C.R. en Yougoslavie Septembre 1945 – avril 1946*, 30. 4. 1946.

54 ACICR–AG B G 1085/85 YOUG, H. Fauconnet, Chef administratif de la Division des Délégations, za Milan Ristić, Ministre de Yougoslavie, 17. 5. 1946

55 ACICR–AG B G 3 48z-10, no. 6, *Voyage de G. Dunand à Belgrade: I. C. Italiens*, 8. 7. 1946. Poročilu je priložen tudi ročno narisani zemljevid cone A in cone B Julijske krajine.

Komunistične partije Italije (KPI) ali partizanskih organizacij obravnavani povsem drugače, kot posegi ali protesti italijanske vlade. Prav tako ni pričakovati splošne repatriacije v kratkem, čeprav je iz osebnih virov izvedel, naj bi se v jugoslovanskem vodstvu o tem že razpravljalo.⁵⁶

Dunandova misija torej ni bila samo vljudnostni obisk v Jugoslaviji, temveč se je delegat skoraj tri tedne mudil po Jugoslaviji predvsem zato, da bi preučil problematiko in situacijo vojnih ujetnikov in italijanskih internirancev (deportirancev). Pri tem se je glede usode italijanskih vojnih ujetnikov prepričal, da je ta odvisna od razprav na mirovni konferenci ter precej politično obarvana, saj naj bi se jugoslovansko vodstvo glede njihove usode pogovarjalo zgolj s KPI in partizanskimi organizacijami.

V naslednjih dneh se je v Jugoslavijo odpravil tudi Pierre Colombo. Tudi slednji je glede problematike italijanskih vojnih ujetnikov in deportirancev pripravil krajše poročilo. Dne 16. avgusta 1946 je obiskal italijanski generalni konzulat v Ženevi, da bi poročilo tudi osebno predal. Ker je bil generalni konzul ravno takrat odsoten, je gradivo predal njegovemu tajniku. K samemu poročilu je Colombo ob predaji ustno dodal še naslednje pripombe:

- da delegacija ICRC v Beogradu iz različnih razlogov deluje v težkih razmerah, najpomembnejši je gotovo ta, da je Jugoslavija močno trpela tekom vojne,
- da delegacija lahko poroča le o stvareh, ki jih je videla sama in ne more potrditi, ali so negativne informacije, ki jih dobivajo, resnične ali ne,
- da je vprašanje italijanskih civilistov iz Julijske krajine, ki naj bi bili internirani v Jugoslaviji, politično kompromitirano, do česar se ICRC ne namerava opredeliti, lahko pa delegati ob svojih obiskih upoštevajo informacije, ki jih dobijo glede lokacij, kjer se ti civilisti nahajajo.⁵⁷

V poročilu, ki ga je isti dan na italijansko zunanje ministrstvo iz Ženeve navelil generalni konzul, so bile Colombove ustne pripombe nekoliko drugače interpretirane. Spomnimo, da konzul ni bil prisoten med pogovorom pri predaji poročila. Med drugim je v spremnem dopisu k poročilu pripomnil, da na aktivnosti delegacije v Jugoslaviji slabo gledajo in so ovirane (*«l'opera della Croce Rossa internazionale è mal vista ed ostacolata in Jugoslavia»*).⁵⁸ Pri tem ni objasn timer, kot je to storil Colombo, da je njihovo delo ovirano zaradi slabih razmer v državi nasploh, temveč je zadevo prepustil interpretaciji zunanjega ministrstva. Dodal je še, da sta v Jugoslaviji prisotna samo dva delegata, katerih delo je močno oteženo zaradi slabe organizacije železniških prevozov, kar jim onemogoča inšpekcijo celotnega ozemlja, da bi ugotovili, kje se – v kolikor obstajajo – nahajajo taborišča za deportirance.

56 ACICR–AG B G 3 48z-10, no. 5, *Voyage de G. Dunand à Belgrade: Prisonniers de guerre en Yougoslavie*, 8. 7. 1946.

57 ACICR–AG B G 17 05-243, *Compte-rendu d'un entretien de Monsieur Colombo avec Monsieur Milano du Consulat Général d'Italie à Genève*, 16. 8. 1946.

58 ASDMAE, AP Jugoslavia 1946–1950, b. 34, R. Consolato generale d'Italia za MAE, *Situazione dei cittadini italiani deportati in Jugoslavia*, n. 3992/1436, 16. 8. 1946.

K temu je konzul še pristavil, da je problematika deportiranih v Jugoslaviji dobila povsem politični značaj (»*la questione dei deportati in Jugoslavia riveste carattere squisitamente politico*«).⁵⁹ Pomembno je poudariti, da je Colombo to izjavo drugače formuliral, in sicer, da je vprašanje doživelo »politični preobrat« (»*la question des civils italiens de Vénétie Julienne [...], a pris une tournure politique*«).⁶⁰ Pri tem ni posebej izpostavil, da je politično konotacijo problem dobil samo v Jugoslaviji, kot je to namigoval konzul, temveč da je, generalno gledano, zadeva političnega spora med Jugoslavijo in Italijo. Konzul je nato zaključil, da naj bi Colombo predlagal, naj zunanje ministrstvo na ICRC posreduje vse lokacije na katerih domnevajo, da se deportiranci nahajajo, delegati pa bodo te kraje čim prej nenapovedano obiskali,⁶¹ čeprav ni znano, da bi Colombo v pogovorih to tudi dejansko obljubil. Prav tako bi tovrstna obljuba, v kolikor je do nje prišlo, bila precej neverjetna, saj ni bilo pričakovati, da bi jugoslovansko vodstvo nenapovedane inšpekcije omogočilo – sploh glede na to, da je očitno večina dotedanjih inšpekcij potekala pod budnim očesom preverjenih kadrov.

Če se sedaj osredotočimo na samo poročilo, pravzaprav tudi Colombo ni prišel do posebno novih ugotovitev – potrdil je, da je ICRC januarja 1946 pristojnemu Uradu za vojne ujetnike v Rimu predal seznam italijanskih vojnih ujetnikov v Jugoslaviji in da bodo to storili tudi v primeru, da dobijo nov seznam. Prav tako je ugotovil, da ne more zagotoviti seznama lokacij, kjer naj bi se ti ujetniki nahajali, saj naj bi se ujetniki nahajali po delovnih enotah razpršeni po državi. Vsa pomoč tako v obliki finančnih nakazali na ICRC kot paketov pomoči je bila razdeljena italijanskim vojnim ujetnikom, sredstva pa so v glavnem porabili za nakup zdravil. Glede domnevnih deportirancev iz Julijske krajine je obrazložil, da ICRC trenutno ne more dati novih informacij ter da bodo vse dodatne podrobnosti, ki jih italijanska vlada lahko zagotovi, zelo koristile delegaciji v Beogradu. Nazadnje je poročal še glede repatriacije, in sicer da so jugoslovanske oblasti izjavile, da bodo za zdaj repatriirani samo bolni in poškodovani vojni ujetniki. Prav tako bodo repatriirani tisti Italijani, ki so se borili na strani partizanov. Dodal je še, naj se posamične prošnje glede repatriacij ne pošiljajo več na Delegacijo v Beogradu, saj gre za zadevo, ki jo morata med seboj urediti jugoslovanske in italijanske oblasti.⁶² V Rimu so zgrabili priložnost glede deportiranih in nadaljevali s posredovanjem pričevanj in prošenj, tudi tistih pristranskih in tendencioznih. Po tem ko so namreč 12. septembra 1946 na ICRC prejeli ponovno prošnjo za posredovanje enega izmed pričevanj delegaciji v Beograd, so to zavrnil. Pričevanje povratnika iz taborišč v Jugoslaviji je namreč bilo

59 ASDMAE, AP Jugoslavia 1946–1950, b. 34, R. Consolato generale d'Italia za MAE, *Situazione dei cittadini italiani deportati in Jugoslavia*, n. 3992/1436, 16. 8. 1946.

60 ACICR–AG B G 17 05-243, *Compte-rendu d'un entretien de Monsieur Colombo avec Monsieur Milano du Consulat Général d'Italie à Genève*, 16. 8. 1946.

61 ASDMAE–AP 1946–1950 JUG, b. 34, R. Consolato generale d'Italia za MAE, *Situazione dei cittadini italiani deportati in Jugoslavia*, n. 3992/1436, 16. 8. 1946.

62 ASDMAE–AP 1946–1950 JUG, b. 34, R. Consolato generale d'Italia za MAE, *Situazione dei cittadini italiani deportati in Jugoslavia* (n. 3992/1436), 16. 8. 1946, priloga: *poročilo Pierra Colomba*, 15. 8. 1946.

po oceni ICRC neobjektivno in pristransko. S posredovanjem tovrstnega pričevanja bi torej tvegali, da bi to negativno vplivalo tako na italijansko-jugoslovanske odnose kot na odnose med jugoslovansko državo in osrednjo organizacijo Rdečega križa. Colombo je zato konzulat v Ženevi obvestil, da je ICRC, ob pomanjkanju stikov med dvema državama, sicer pripravljen posredovati prošnje, vendar ne takih, ki bi lahko škodile njegovim humanitarnim aktivnostim.⁶³

Nobena od dveh misij, tako Durandova kot Colombova, pravzaprav nista prišli do posebej novih ugotovitev glede situacije italijanskih vojnih ujetnikov in deportirancev v Jugoslaviji. Sta pa bili jasen pokazatelj trenj znotraj samega ICRC, saj dotedanjam Jaegyjevimi ugotovitvam niso povsem zaupali. Poleg očitne nezaupnice Delegaciji v Jugoslaviji, pa sta bili misiji pokazatelj tudi tega, kako velik problem je usoda italijanskih vojnih ujetnikov predstavljala na mednarodnem parketu. ICRC se je okrog problema precej angažiral, saj so se zaradi njega krhali odnosi tako med Italijo in Jugoslavijo, kot tudi med Odborom in obema državama. Nezaupanje je bilo praktično vsestransko, edina rešitev iz krize pa bi bila repatriacija teh ujetnikov.

TITO, TOGLIATTI IN NEPRIČAKOVANA REPATRIACIJA ITALIJANSKIH VOJNIH UJETNIKOV

Ocena Georgesa Dunanda, da se je jugoslovansko vodstvo glede italijanskih vojnih ujetnikov pripravljeno pogajati samo s KPI, se je kot povsem pravilna izkazala konec leta 1946. Namreč, do resnih premikov pri reševanju vprašanja repatriacije italijanskih ujetnikov je prišlo šele po pogovorih med Titom in Togliattijem v novembru 1946 (prim. Troha, 1999, 67; 2000, 334; Di Sante, 2007, 104–109). O čem natančno sta se Tito in Togliatti ob priliki pogovarjala ni znano; vse, kar izvemo, je iz Togliattijevih medijskih izjav. Čeprav so se mediji po Togliattijevem povratku iz Beograda osredotočili predvsem na mejno vprašanje in pripadnost Trsta (o čemer sta se Tito in Togliatti tudi pogovarjala, vendar ta ozadja nimajo neposrednega pomena za ta prispevek), je s tem obiskom tajnik KPI dosegel pomembno obljubo o repatriaciji italijanskih vojnih ujetnikov. Časnik *L'Unità* je 7. novembra pod naslovom »Maršal Tito je pripravljen prepustiti Trst Italiji« objavil intervju s Togliattijem, v podnaslovu (*«Immediato ritorno in Italia di tutti gli ufficiali e di tutti i soldati italiani tuttora prigionieri in Jugoslavia»*) pa je izpostavljeno, da sta se dogovorila tudi glede repatriacije italijanskih vojnih ujetnikov.⁶⁴ Na veliko presenečenje vseh vpletenih je do repatriacije tudi dejansko prišlo. V slabem mesecu dni je bilo repatriiranih več kot 9500 italijanskih vojnih ujetnikov. To je presenetilo ne samo italijansko, temveč tudi širšo javnost, predvsem pa tudi predstavnike ICRC. Pierre Colombo je 3. decembra 1946 na delegacijo ICRC v Rim pisal, da, kolikor je znano jugoslovanske oblasti o tej repatriaciji niso dale

63 ACICR–AG B G 17 05-243, note de dossier Pierre Colombo, 6. 11. 1946.

64 *L'Unità*, 7. 11. 1946: Il Maresciallo Tito è disposto a lasciare Trieste all'Italia. Immediato ritorno in Italia di tutti gli ufficiali e di tutti i soldati italiani tuttora prigionieri in Jugoslavia, 1.

uradne izjave.⁶⁵ Že naslednji dan pa je Jaeggy sporočil, da je jugoslovanska vlada v eni izmed novembrskih števil *Borbe* tudi uradno naznanila repatriacijo italijanskih vojnih ujetnikov in na kratko povzel njen potek.⁶⁶ Colombo je nato 6. decembra delegacijo ostro napadel, češ da so bili v Ženevi zelo presenečeni, ker so o repatriaciji izvedeli »iz zunanjih virov« in ne od svoje delegacije v Beogradu. Izrazil je namreč prepričanje, da »ni mogoče, da bi bila takšna repatriacija improvizirana in izpeljana v nekaj dneh«. Delegacija v Beogradu naj bi zagotovo vedela in na ICRC niso razumeli, zakaj o tem niso bili obveščeni. Sploh glede na to, da jim je delegacija še 14. novembra zatrjevala, da jugoslovanske oblasti ne načrtujejo nobene repatriacije vojnih ujetnikov.⁶⁷

Dne 26. decembra je Jaeggy Colombu posredoval obširno obrazložitev situacije, ki je nastala okrog nepričakovane repatriacije italijanskih vojnih ujetnikov. Med drugim je navedel, da je v Ženevo posredoval Togliattijevo izjavo glede repatriacije, s katero je uradu v Ženevi napovedoval, da bo jugoslovanska vlada v kratkem dala uradno objavo.⁶⁸ V *Borbi* naj bi izjava o splošni repatriaciji italijanskih ujetnikov bila objavljena 7. decembra, kjer so napovedali odhod 6000 italijanskih vojnih ujetnikov. Repatriacija je bila, po delegatovi oceni, organizirana zelo na hitro. Ker je bil Jaeggy takrat ravno na poti po Jugoslaviji in ker je mislil, da so v Ženevi prejeli Togliattijevo izjavo, se mu posebno opozorilo na to ni zdelo potrebno. Potrdil je, da je repatriacija posledica Togliattijevega obiska v Beogradu in zavrnil govornice, ki naj bi se pojavljale v »tendencioznih krogih po Italiji«, da so priprave tekle že dolgo in je KPI samo izkoristila to priliko. V mesecu decembru je bilo tako repatriiranih približno 9000 ujetnikov. Ostali bodo še repatriirani. Paketi pomoči, o katerih je govoril Colombo, so bili ujetnikom predani v začetku meseca novembra, ko še nič ni kazalo, da bo kmalu prišlo do repatriacije. Poleg tega navaja, da je sporočilo, ki so ga v Ženevi prejeli 14. novembra, napisal že 18. oktobra, vendar je očitno prišlo do zamude, za katero sam ni kriv.⁶⁹

Konec decembra je torej Jaeggy vodstvu ICRC v Ženevi posredoval natančno obrazložitev okoliščin, ki so pripeljale do te nenadne repatriacije. Čeprav naj bi jih obvestil o posledicah pogovora med Titom in Togliattijem, na sedežu ICRC tega niso prejeli, vsekakor pa je v samem poročilu dal jasno vedeti, da je repatriacija bila neposredna posledica dogovorov na srečanju in da delegacija ICRC o repatriaciji ni bila posebej obveščena. S tem si je jugoslovansko vodstvo seveda skušalo zagotoviti, da bi bila pri rešitvi problema povsem izničena tako vloga italijanske vlade, kot tudi ICRC, da bi lahko vse zasluge pripisali KPI. Z nenadno repatriacijo je bila tako zadeva okrog italijanskih vojnih ujetnikov in deportirancev, vsaj kar se aktivnosti ICRC tiče, zaključena.

65 ACICR–AG B G 17 05-243, Colombo za Délégation du ICRC a Rome, *Repatriement des PG Italiens en Yougoslavie*, no. 4884, 3. 12. 1946.

66 ACICR–AG B G 86/R 1149 Jaeggy za ICRC – Gallopin, *Concerne*: no. 441, 4. 12. 1946.

67 ACICR–AG B G 17 05-250, Colombo za Délégation du ICRC a Belgrade, no. 486, *Repatriement des PG Italiens retenus en Yougoslavie*, 6. 12. 1946.

68 Ni znano, ali so to izjavo na Odboru v Ženevi prejeli, avtorica je med arhivskim gradivom ni našla.

69 ACICR–AG B G 17 05-249, Jaeggy za Colombo, *Repatriement des P. G. Italiens*, no. 617/1946, 26. 12. 1946.

SKLEP

V prispevku so bile obravnavane aktivnosti Delegacije ICRC v Jugoslaviji v korist italijanskim vojnim ujetnikom in deportirancem ter vloga, ki jo je Delegacija odigrala pri reševanju njihove usode. Kot lahko ugotovimo, je bilo delovanje Delegacije že vse od spomladi 1945 močno kompromitirano z aktivnostmi, ki jih je ICRC izvrševal v korist partizanskih vojnih ujetnikov in jugoslovanskih civilnih internirancev tekom druge svetovne vojne. Namreč, jugoslovansko vodstvo je ravno zaradi domnevne premajhne angažiranosti ICRC v korist tem ujetnikom do Delegacije gojilo zelo nezaupljiv odnos. Njenih aktivnosti sicer niso omejevali, so jih pa skušali čimbolj nadzirati – predvsem inšpekcije taborišč. Čeprav so bili v odnosu do Delegacije jugoslovanski predstavniki vselej korektni, so hkrati bili tudi »hladni«, prav tako pa jim pisnih zagotovil niso nikdar dajali. Najboljši pokazatelj tega je prav spoštovanje Ženevske konvencije, saj so sicer ustno večkrat pritrdili, da je ta spoštovana, nikdar pa niso o tem dali pisnega zagotovila. Tako kot drugod po Evropi je torej tudi v Jugoslaviji nad aktivnostmi ICRC visel oblak dvoma in nezaupanja.

Kljub temu se je Delegacija zelo trudila, da bi ugotovila kakšne so razmere v katerih so se znašli italijanski vojni ujetniki in deportiranci iz Julijske krajine, saj so iz Italije neprestano prejemale poročila, da se s temi zelo slabo ravna. Inšpekcije, ki jih je Delegacija opravila, niso pokazale nobene večje kršitve, pri čemer velja poudariti, da so z inšpekcijami pričeli šele oktobra 1945, medtem ko so se poročila o najslabšem ravnanju nanašala predvsem na obdobje prvih mesecev po vojni. Delegacija je tudi neprestano poudarjala, da so ujetniške razmere pogojene s slabo gospodarsko situacijo v kateri se je Jugoslavija znašla po vojni. Na te razmere so delegati opozarjali že od vsega začetka in so se zato tudi zavedali, da jugoslovanske oblasti težko nudijo dobre pogoje za življenje vojnih ujetnikov, medtem ko je v pomanjkanju živela tudi večina civilnega prebivalstva in celo vojska. O tem se je ob svojem prihodu prepričal tudi Dunand, ki je v enem svojih poročil izpostavil, da je ravnanje z ujetniki dobro, predvsem glede na to, da »jugoslovansko prebivalstvo še vedno zelo trpi zaradi gospodarskih posledic vojne«.70 Zato so iz Delegacije pozivali k pošiljanjem paketov pomoči in skrbeli, da so ti prišli do italijanskih ujetnikov.

Delegati niso nikdar obiskala vseh taborišč italijanskih vojnih ujetnikov in deportirancev, kar jim je Delegacija v Italiji tudi očitala. Senca dvoma, ki je padla na Delegacijo v Jugoslaviji, se je razširila tudi na glavni Odbor v Ženevi, kar je botrovalo k temu, da je na posebno misijo v Jugoslavijo poslala enega izmed glavnih delegatov, Georgesa Dunanda, le malo za njim pa je v Beograd prišel tudi delegat v Italiji, Pierre Colombo. Nihče od njiju ni prišel do posebno drugačnih ugotovitev kot Delegacija v Jugoslaviji, sta pa bila obiska velika zaušnica glavnemu delegatu v Beogradu, Jaegyju. Njegova Delegacija se je namreč znašla med dvema ognjema, če ne celo med tremi, saj so očitki nanje leteli z vseh strani – tako iz Italije kot

70 ACICR–AG B G 3 48z-10, Mission de Georges Dunand en Yougoslavie, *Voyage de G. Dunand à Belgrade: I. C. italiens*, no. 6, 8. 7. 1946.

Ženeve ter Jugoslavije. Kljub temu je Jaeggy ravnal zelo preudarno, ko je vodstvo ICRC prepričeval, da zavoljo usode deportirancev in italijanskih vojnih ujetnikov ne more kompromitirati svojega odnosa z jugoslovanskim vodstvom, ki je že tako do Delegacije gojilo pretirano nezaupanje. Prav tako je bila pravilna njegova ugotovitev, da je vprašanje repatriacije italijanskih vojnih ujetnikov povsem politične narave, kar je potrdil tudi Durand.

Delegacija v Jugoslaviji je brez dvoma skušala voditi spretno humanitarno diplomacijo, predvsem ko je šlo za vprašanje deportirancev iz Julijske krajine, na katerega so bili v Jugoslaviji še posebej občutljivi. Pogosto zato ni izpolnjevala zahtev iz Italije ali Ženeve, naj apelira na jugoslovansko vodstvo, saj je menila, da to lahko ogrozi njen položaj in škoduje številnim aktivnostim, ki jih je opravljala v korist pomoči potrebnim ujetnikom in civilistom v državi. Hkrati se je trudila prejeti čim več odgovorov in opravljati inšpekcije taborišč, kolikor so dane okoliščine to dopuščale. Velja pa pri tem izpostaviti, da je nenaklonjenost jugoslovanskega vodstva do njenih aktivnosti in politična narava problema italijanskih vojnih ujetnikov in deportirancev pravzaprav onemogočala večji vpliv, ki bi ga delegacija glede rešitve problema lahko imela. Po repatriaciji italijanskih vojnih ujetnikov je namreč postalo povsem jasno, da je jugoslovansko vodstvo izrabilo problem na način, da bi pri tem imela kar največ koristi prav njena sestrška organizacija v Italiji – torej KPI. Ta prva povojna medpartijska lojalnost pa se je povsem skazila po letu 1948, ko je zaradi razkola med Titom in Stalinom Jugoslavija bila prisiljena v iskanje novih zavezništov na zahodu (npr. Selinić, 2014; Unkovsky-Korica, 2014; Tenca Montini & Mišić, 2017; Dimić, 2019).

MEDIATION EFFORTS MADE BY THE DELEGATION OF THE
INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS IN YUGOSLAVIA
TOWARD DECIDING THE DESTINIES OF ITALIAN PRISONERS OF WAR
AND DEPORTEES IN YUGOSLAVIA IN 1945 AND 1946

Urška LAMPE

Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment, Čentur 1f,
6273 Marezige, Slovenia
e-mail: urska.lampe@irris.eu

SUMMARY

The paper discusses the role of mediator assumed by the Delegation of the International Committee of the Red Cross in Yugoslavia in the solving of controversies between Italy and Yugoslavia in relation to Italian prisoners of war and deportees from the region of Venezia Giulia. The research is based mainly on unpublished (archival) sources and previous studies about Italian POWs and deportees in Yugoslavia. The paper presents so far unknown activities of the Delegation in favour of these prisoners, and some (political) context that conditioned and influenced them. Ever since the spring of 1945, the operation of the Delegation was severely compromised by activities (not) performed by the International Committee of the Red Cross to the benefit of Partisan prisoners of war and Yugoslav civilian internees during the Second World War. As a result, the Yugoslav leadership nursed a grievance against the Delegation and met its activities with much reservation. Despite the Delegation carrying out its mission correctly – i.e., inspecting camps, delivering correspondence and aid to prisoners of war and civilians - doubts were cast upon its action by all parties involved. The delegates, in fact, never visited all Italian prisoner-of-war and deportee camps, and were faulted for it by the Delegation in Italy and thereby, indirectly, by the Italian government. Eventually, the lead Committee in Geneva became suspicious, too, which prompted its decision to send one of its principal delegates, Georges Dunand, on a special mission to Yugoslavia with the delegate in Italy, Pierre Colombo, following him to Belgrade soon thereafter. Nevertheless, neither of them reached any considerably different conclusions than those arrived at by the Delegation itself. The latter properly performed its tasks and tried to conduct skilful humanitarian diplomacy as required by the circumstances. It should be noted that the hostility of the Yugoslav leadership to its activities and the political nature of the issue of Italian POWs and deportees in Yugoslavia actually prevented the Delegation from wielding a greater influence on the solution of this problem.

Keywords: International Committee of the Red Cross, Delegation of the International Committee of the Red Cross in Yugoslavia, Italy, Yugoslavia, Italian POWs, Italian deportees

VIRI IN LITERATURA

- ACICR–AG B G 10 YOUG** – Archives du Comité international de la Croix-Rouge, Geneve (ACICR), Archives generales (AG) 1918–1950 (ACICR–AG), Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Bureaux nationaux de renseignements et transmission de listes nominatives de PG et IC, B G 10 Yougoslavie (B G 10 YOUG).
- ACICR–AG B G 17 05-235** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Camps – listes des effectifs – courrier des delegations CICR, B G 17 05-235.
- ACICR–AG B G 17 05-238** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Camps – listes des effectifs – courrier des delegations CICR, B G 17 05-238.
- ACICR–AG B G 17 05-239** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Camps – listes des effectifs – courrier des delegations CICR, B G 17 05-239.
- ACICR–AG B G 17 05-240** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Camps – listes des effectifs – courrier des delegations CICR, B G 17 05-240.
- ACICR–AG B G 17 05-241** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Camps – listes des effectifs – courrier des delegations CICR, B G 17 05-241.
- ACICR–AG B G 17 05-243** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Camps – listes des effectifs – courrier des delegations CICR, B G 17 05-243.
- ACICR–AG B G 17 05-248** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Camps – listes des effectifs – courrier des delegations CICR, B G 17 05-248.
- ACICR–AG B G 17 05-249** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Camps – listes des effectifs – courrier des delegations CICR, B G 17 05-249.
- ACICR–AG B G 17 05-250** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Camps – listes des effectifs – courrier des delegations CICR, B G 17 05-250.
- ACICR–AG B G 17 05-251** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Camps – listes des effectifs – courrier des delegations CICR, B G 17 05-251.
- ACICR–AG B G 3 48z-10** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Missions-delegations, B G 3 48z-10, Mission de Georges Dunand en Yougoslavie.
- ACICR–AG B G 86/R 1149** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Apres-guerre, G 86/R 1149 Rapatriement de PG, Yougoslavie.

- ACICR–AG G 1085/85 IT** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Gouvernements – Italie (G 85/1061 IT).
- ACICR–AG G 1085/85 YOUNG** – ACICR, AG 1918–1950, Groupe G (Generalites: Affaires operationnelles) 1939–1950, Gouvernements – Yougoslavie (G 85/1085 YOUNG).
- ACICR–C SC YOUNG RT** – ACICR, C SC, Yougoslavie, RT.
- AJ–642** – Arhiv Jugoslavije, Beograd (AJ), Ministarstvo socijalne politike DFJ (FNRJ) 1945–1946 (fond 642).
- ASCCRI–L22 C401** – Archivio storico centrale della Croce rossa italiana, Roma (ASCCRI), L 22, C 401 – P. G. 1945/50, f. 16.
- ASDMAE–AP 1931–1945 JUG** – Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri, Roma (ASDMAE), Affari politici 1931–1945 Jugoslavia (AP 1931–1945 JUG).
- ASDMAE–AP 1946–1950 JUG** – ASDMAE, Affari politici 1946–1950 Jugoslavia (AP 1946–1950 JUG).
- DAMSP–PA 1947** – Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, Beograd (DAMSP), Politička arhiva (PA) 1947.
- ICRC Report I (1948)**: Report of the International Committee of the Red Cross on its activities during the Second World War (September 1, 1939 – June 30, 1947). Volume I, General Activities. International Committee of the Red Cross, Geneva.
- IRSML–FVG** – Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli-Venezia Giulia, Trieste (IRSML FVG), fondo Raccolta di documenti sul Novecento in Venezia Giulia.
- L'Unità** – Milano, 1924–2014.
- TNA–WO 204** – The National Archives, Kew-London, ex Public Record Office (TNA), War Office: Allied Forces, Mediterranean Theatre: Military Headquarters Papers, Second World War, 1941–1948 (WO 204).
- Bajc, G. & U. Lampe (2017)**: Kritična analiza uporabe anglo-ameriških dokumentov glede nasilja ob koncu druge svetovne vojne v Julijski krajini. *Studia Historica Slovenica: časopis za humanistične in družboslovne študije*, 17, 1, 247–287.
- Bajc, G. (2011)**: Zgodba neke diplomatske note: ozadje britanskega in ameriškega posega v Beogradu 23. in 24. oktobra 1945 glede deportacij Italijanov iz Julijske krajine. V: Bajc, G. & B. Klabjan (ur.): *Pirjevčev zbornik: poti zgodovine med severnim Jadranom, srednjo in vzhodno Evropo: ob 70. obletnici akad. prof. dr. Jožeta Pirjevca*. Koper, Univerzitetna založba Annales, 139–163.
- Bajc, G. (2012)**: Aretacije, internacije in deportacije po prvi in drugi svetovni vojni na območju Julijske krajine: oris problematike in poskus primerjave. *Acta Histriae*, 20, 3, 389–416.
- Barral, G. (2007)**: Borovnica '45. Al confine orientale d'Italia. *Memorie di un ufficiale italiano*. Milano, Paoline.
- Ben-Tov, A. (1988)**: *Facing the Holocaust in Budapest*. Geneva, Henry Dunant Institute.

- Burleigh, M. (2011):** *Moral Combat: A History of World War II*. New York, Harper Collins.
- Di Sante, C. (2007):** *Nei campi di Tito. Soldati, deportati e prigionieri di guerra italiani in Jugoslavia (1941–1952)*. Verona, Ombre corte.
- Dimić, N. (2019):** *In Search of an Authentic Position: The First Phase of Political and Ideological Cooperation between Yugoslavia and the West European Left, 1948–1953*. *Acta Histriae*, 27, 1, 55–74.
- Durand, A. (1984):** *From Sarajevo to Hiroshima*. Geneva, Henry Dunant Institute.
- Favez, J.-C. (1999):** *The Red Cross and the Holocaust*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Forsythe, D. P. (2005):** *The Humanitarians. The International Committee of the Red Cross*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Kerec, D. (2019):** *Človek – naša prva skrb. Rdeči križ na Slovenskem od začetkov do danes*. Ljubljana, Rdeči križ Slovenije.
- Klanšek, M. (1973):** *Zaščita vojnih žrtev po ženevskih konvencijah*. V: Žnidaršič, I. & M. Klanšek (ur.): *O nastanku in razvoju mednarodne organizacije Rdečega križa / Zaščita vojnih žrtev po ženevskih konvencijah; Vloga Rdečega križa v splošnem ljudskem odporu*. Ljubljana, ČGP Delo, 81–118.
- Kosmač, M. (2015):** *Organizirana izselitev prebivalstva iz Pulja: problematika meje in "obramba italijanstva"*. *Acta Histriae*, 23, 3, 511–530.
- Moorehead, C. (1999):** *Dunant's Dream: War, Switzerland, and the History of the Red Cross*. New York, Harper Collins.
- Parrillo, E. (2018):** *The Anglo-American Special Relationship and Yugoslavia in the Early Cold War*. *Acta Histriae*, 26, 3, 733–764.
- Petrović, V. (2014):** *Josip Broz Tito's Summit Diplomacy in the International Relations of Socialist Yugoslavia 1944–1961*. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 24, 4, 577–592.
- Picciaredda, S. (2003):** *Diplomazia umanitaria. La Croce Rossa nella seconda guerra mondiale*. Bologna, Il Mulino.
- Pirjevec, J. (2007):** *"Trst je naš!" Boj Slovencev za morje (1848–1954)*. Ljubljana, Nova revija.
- Pirjevec, J. (2009):** *Foibe. Una storia d'Italia*. Torino, Einaudi.
- Pirjevec, J. (2012):** *Fojbe. Katera resnica? V: Pirjevec, J. et al.: Fojbe*. Ljubljana, Cankarjeva založba, 25–241.
- Pirjevec, J., Bajc, G. & B. Klabjan (ur.) (2005):** *Vojna in mir na Primorskem. Od kapitulacije Italije leta 1943 do Londonskega memoranduma leta 1954*. Koper, Založba Annales.
- Pupo, R. (2010):** *Trieste '45*. Bari, Laterza.
- Selinić, S. (2014):** *Jugoslovenska diplomatija 1945–1950: stvaranje partijske diplomatije*. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 24, 4, 553–562.
- Steinacher, G. (2017):** *Humanitarians at War. The Red Cross in the Shadow of the Holocaust*. Oxford, Oxford University Press.
- Tenca Montini, F. & S. Mišič (2017):** *Comunisti di un altro tipo: le simpatie filo-yugoslave in Italia (1948–1962)*. *Acta Histriae*, 25, 3, 785–812.

- Tenca Montini, F. (2018):** La soluzione migliore per Trieste: la proposta jugoslava di amministrazione congiunta del Territorio libero di Trieste (1952–1953). *Acta Histriae*, 26, 3, 713–732.
- Troha, N. (1999):** Komu Trst. Slovenci in Italijani med dvema državama. Ljubljana, Modrijan.
- Troha, N. (2000):** Italijani v vojnem ujetništvu v Jugoslaviji 1944–1947. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 10, 2, 325–340.
- Unkovsky-Korica, V. (2014):** The Yugoslav Communists' Special Relation with the British Labour Party 1950–1956. *Cold War History*, 14, 23–46.
- Valdevit, G. (1981):** Politici e militari alleati di fronte alla questione della Venezia Giulia (giugno 1945–luglio 1946). *Qualestoria*, IX, 3, 83–119.
- Wylie, N. (2010):** Barbed Wire Diplomacy: Britain, Germany, and the Politics of Prisoners of War, 1939–1945. Oxford, Oxford University Press.
- Žnidaršič, I. (1986):** O začetkih in razvoju Rdečega križa pri nas. Ljubljana, Rdeči križ Slovenije.
- Žnidaršič, I. (1988):** Rdeči križ za humanizem, razvoj in mir. Ljubljana, Rdeči križ Slovenije.